

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filosofie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Dějiny podnikání v Poličce
The history of business in Polička

Hedvika Kynclová

Vedoucí práce: prof. PhDr. Županič Jan, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Dějepis se zaměřením na vzdělávání — Základy společenských věd
se zaměřením na vzdělávání

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Dějiny podnikání v Poličce potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 18. 4. 2022

.....

Hedvika Kynclová

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce prof. PhDr. Janu Županičovi, Ph.D. za všestrannou pomoc, množství cenných a inspirativních rad, podnětů, doporučení, připomínek a zároveň za velkou trpělivost a ochotu při konzultacích poskytnutých ke zpracování této práce.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zaměřuje na dějiny podnikání v Poličce od jejího vzniku po současnost. Je rozdělena na dobu před industrializací a po ní, kdy je pozornost věnována nově vznikajícím podnikům, které figurují na dnešním trhu dodnes.

KLÍČOVÁ SLOVA

dějiny podnikání, podnikání v Poličce, významné podniky

ABSTRACT

This bachelor thesis focuses on the history of business in Polička from its inception to the present. It is divided into the period before and after industrialization, when attention is paid to merging businesses that still feature in today's market.

KEYWORDS

the history of business, business in Polička, major companies

1 Obsah

Úvod	6
1 Polička v předindustriální době	9
1.1 Trstenická stezka.....	11
1.2 Práva a povinnosti královského města.....	12
1.3 Obchod.....	14
1.4 Hospodářství v Poličce do konce 18. století	16
1.5 Osvícenské reformy	19
2 Podnikání a hospodářství českých zemí od 18. století	21
3 Polička v období industrializace.....	24
3.1 Obchod a podnikání	26
3.2 Požár 1845	29
3.3 Železnice v Poličce	30
3.4 Novodobý průmysl 19. století v Poličce.....	30
4 Průmysl 20. století v Poličce	34
Závěr.....	42
Seznam příloh.....	47

Úvod

Poprvé se o Poličce doslýcháme roku 1167 z listiny, kde Vladislav II. přijímá do své ochrany kanonii premonstrátů v Litomyšli a potvrzuje jí statky a práva.¹ V listině se však nemluví o osadě, ale pouze o „lukách Na políčkách“.²,

Jako klášterní osada byla Polička založena okolo roku 1263³, přičemž královským městem se stala již v roce 1265, za vlády Přemysla Otakara II.⁴ Po založení obdržela mnoho výsad, včetně hospodářských. Dlouhou tradici mělo polní a lenní hospodářství, které zaniklo až s příchodem tkalcovství.

V Poličce byly ke konci 16. století obnoveny cechovní artikule, jak se označovaly stanovy jednotlivých cechů. Cechovní mistři si tím chránili své postavení a dohlíželi tak na zachování svých výsad. Vymohli si je poličští měšťané, kteří byli vedle svého polního hospodářství též řemeslníky nebo obchodníky. Zemědělstvím se snažili zvýšit své zisky mimo svazující cechovní ustanovení.⁵ 18. století bývá označováno jako zlatý věk poličského měšťanstva, kdy se rozvinulo i lesní a rybníční hospodářství.

Město zůstalo po celou dobu své existence řemeslnicko-rolnickým městem. Měšťané se tedy obracejí k tradičním zdrojům příjmů, mezi které patřilo clo, mýto, zemědělské poplatky a dávky. Roku 1896 začalo fungovat železniční spojení přes Poličku, které mělo umožnit velký hospodářský, a hlavně průmyslový pokrok. Poličský průmysl však nesplnil očekávání velkého rozkvětu. Do konce 19. století byl ekonomický rozvoj města nepatrný. Mezi důležité podniky té doby se řadil např. Měšťanský pivovar, cihelna, závod na výrobu cementu a staveb, velkouzenářství, Čápkův závod na stavbu varhan a harmonií, tkalcovská dílna, malá sirkárna, cihelna, nevelká strojírna a slévárna nebo obuvnická dílna. Ekonomický

¹ DUŠKOVÁ, Sáša, ed. a ŠEBÁNEK, Jindřich, ed. *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae.*, č. 399., str. 411.

² Cit. dle: KONEČNÝ, Stanislav a Jindřich RŮŽIČKA. *Polička: věnné město českých královen.*, str.7.

³ V příloze č.1 je ukázka vidimátu z roku 1508., Zdroj: Státní oblastní archiv v Hradci Králové, Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond *Archív města Polička*.

⁴ KONEČNÝ, Stanislav. *O zakládacích listině města Poličky.*, str. 7-14, 52-58.

⁵ JUNEK, David a Stanislav KONEČNÝ. *Dějiny města Poličky.*, str. 88-89.

rozvoj obce podvázaly také obě světové války, kdy řada podniků zanikla nebo nuceně snížila výrobu.

Hlavním důvodem, proč jsem si vybrala toto téma je, že z Poličky pocházím. Vyrosla jsem zde, stejně jako můj tatínek a jeho rodina, která již druhou generaci v okolí Poličky podniká. Ve své práci se budu zabývat obchodem a podnikáním v jednotlivých historických epochách. Zaměřím se na to, jak se v průběhu času měnily podmínky ekonomického rozvoje obce a zmíněny budou též zdejší významné podniky. Mým cílem je zachytit příčiny, ze kterých vznikaly a s jakými problémy se musely případně potýkat.

Práce je rozdělena do tří kapitol. V první se zaměřuji na okolnosti vzniku města, kde nalézám první zmínky o obchodu. Do dějin podnikání zahrnuji i dějiny města, které ho formují. Důležitým činitelem jsou i státní zásahy, které mají velký vliv na utváření a přípravu půdy pro podnikavost. Jedněmi z nich jsou právě osvícenské reformy, kterými zakončuji svoji první kapitolu. Druhá kapitola stručně ilustruje dějiny industrializace v obecném kontextu, které jsou důležité pro pochopení dalších událostí. Poslední, třetí kapitola, se zabývá Poličkou v éře industrializace: Jaký měla vliv na rozvoj průmyslu výstavba železnice? Jaká průmyslová odvětví se v Poličce vyskytují a jaké podniky přežily po světových válkách nebo kolektivizaci v roce 1948? Na závěr jsou zmíněny současné firmy v městě působící.

O zmíněné problematice nebyla dosud vydána žádná vědecká studie. Vycházím proto ze starších prací, průvodců historií města, jejichž autoři ovšem někdy podléhají subjektivním dojmům. Zmínit můžeme zejména Antonína Hájka, který je považován za prvního českého dějepisce Poličky. Narodil se roku 1791 a je vyzdvihován pro své vlastenecké úsilí a národní obětavost. Ve svých dílech se ostře vymezuje proti osvícenským reformám a idealizuje tak zlatý věk Poličky před josefínskými reformami. V textech nalezneme jeho vlasteneckou snahu, která oslavovala a vyzývala k obnově starého feudálního patriarchy. I tak je jeho dílo klíčové pro přiblížení doby, stejně jako dílo lékaře a historika Jana Nepomuka Eiselta. Ten roku 1832 vydal německy psaný rukopis Poličky, kde se zabývá i stručnou historií města. Eiselt patřil mezi německy mluvící inteligenci města a v jeho díle se objevuje rakouský patriotismus i osvícenský racionalismus. Na oba aspekty je proto nutné brát zřetel

při rozboru jeho díla. Dalším klíčovým dílem minulého století je např. kniha *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu* od Jindřicha Růžičky a Josefa Krušiny.

Zmínit ale můžeme i soudobé badatele. Jedním z nich je David Junek, který se ve svých dílech věnuje středověkým městským opevněním, lidové architektuře a historickým památkám na Poličsku. Dalším autorem je Stanislav Konečný, jenž se zabývá regionální historií Poličska. Primárních pramenů je velmi málo. Čerpám z archiválií Státního okresního archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli. Další primární prameny se objevují v Městském muzeu a galerii Polička, kde je například vidimát zakládací listiny Poličky.

Z tohoto důvodu vycházím ve své studii zejména z literatury, jejíž seznam je připojen na konci této práce. Zmínit je přitom třeba zejména *Dějiny města Poličky, Polička: věnné město českých královen, Brněnští podnikatelé a jejich podniky* či *Historickou encyklopedii podnikatelů*.⁶ První dvě publikace jsou ucelenou historií Poličky, zachycující ve vytýčených časových úsecích důležitá odvětví společenského a politického života. Další dvě publikace nastiňují dějiny podnikání v českých zemích. V neposlední řadě jsem pracovala s místním časopisem *Jitřenka*, dnes uloženým v Městském muzeu a galerii Polička. Časopis se začal vydávat od roku 1882 a stal se kronikou duchovního a společenského života ve městě i okolí.

⁶ JUNEK, David a Stanislav KONEČNÝ. *Dějiny města Poličky*. Polička: Město Polička, 2015. ISBN 978-80-257-1457-7.

KONEČNÝ, Stanislav a Jindřich RŮŽIČKA. *Polička: věnné město českých královen*. 2., přeprac. vyd. Litomyšl: Ve Státním okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli vydal Stanislav Konečný, 2010. ISBN 978-80-254-8663-4.

SMUTNÝ, Bohumír. *Brněnští podnikatelé a jejich podniky: 1764-1948 : encyklopedie podnikatelů a jejich rodin*. Brno: Statutární město Brno, 2012. Brno v minulosti a dnes. ISBN 978-80-86736-28-0.

MYŠKA, Milan. *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2008. ISBN 80-704-2612-8.

1 Polička v předindustriální době

Ze zakládací listiny Přemysla Otakara II. je zřejmé, že Polička byla založena v místech, jež byla pustá a neschůdná. Polohu města také dokládá královský příkaz, který určuje polohu města jako spojnici mezi Vysokým Mýtem a Brnem. Zemská stezka byla tedy na místě založení města dříve než město samotné.⁷ Poličsko bylo na počátku 13. století prakticky neosídlenou oblastí.⁸

Poprvé je město Polička označeno v pramenech jako věnné město českých královen roku 1305 v testamentu krále Václava II., který Poličku spolu s dalšími městy dává v zástavu královně Elišce Rejčce. Rudolf Habsburský poté Elišce nechal zapsat za nevyplacené věno řadu východočeských měst včetně Poličky. Panování královny mělo na města nedobré důsledky, protože se ve městech usídlily švábské posádky Bedřicha, bratra krále Rudolfa. Roku 1316 byla Polička získána Janem Lucemburským.

V Poličce nebyl v období vrcholného feudalismu žádný kostel, proto lze soudit, že město neplnilo původní zakladatelská očekávání. Původní výstavba města byla velmi chudá. Za vlády Karla IV. nastala patřičná proměna města – dřevěné budovy byly přestavěny na kamenné, které se z velké části zachovaly dodnes. Vyrostly také městské hradby.⁹ Pro Poličku byla druhá polovina 14. století dobou maximálního architektonického a hospodářského rozkvětu. Vznikala sídliště, kamenné domy a kostel. Karel IV. povolil, po návštěvě města roku 1360, jeho vydláždění.

Polička byla během husitských válek značně poškozena. Přibývalo také vojenských tažení přes Poličku v důsledku tureckých vpádů.¹⁰ Při dobývání Poličky Tataři a Uhry byla celá posádka zdecimována a město vypáleno a zničeno.¹¹ Roku 1437 prohlásil císař Zikmund

⁷ LÍBAL, Dobroslav a Lubomír REML. *Polička: Historický a architektonický vývoj královského věnného města a okolí.*, str. 13-18.

⁸ RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUŠINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu.*, str. 17.

⁹ LÍBAL, Dobroslav a Lubomír REML. *Polička: Historický a architektonický vývoj královského věnného města a okolí.*, str. 26-30, 37-38.

¹⁰ KONEČNÝ, Stanislav a Jindřich RŮŽIČKA. *Polička: věnné město českých královen.* 2.vyd., str. 22.

¹¹ LÍBAL, Dobroslav a Lubomír REML. *Polička: Historický a architektonický vývoj královského věnného města a okolí.*, str. 41, 49-51.

Poličku za věnné město, ze kterého měly plynout příjmy jeho manželce Barboře.¹² Na počátku 16. století, roku 1523, postihl Poličku požár, který předurčil její směr na mnoho let dopředu. Dochovala se zpráva královského zmocněnce z roku 1560, který si zapsal, že je v Poličce „chudoba, neb město chatrně postavené a lid víc sedláků nežli měšťanům podobný.“¹³

Před Bílou horou byly hospodářské poměry ve městě dobré, svědčí o tom velký počet renesančních úprav jednotlivých domů a postavení nového kostela. Polička měla v této době něco mezi 1 100 a 1 200 obyvatel. Roku 1613 však vypukl další požár, který byl pro Poličku katastrofální. Město se vzpamatovávalo pomalu. Bylo závislé na finanční pomoci ostatních českých měst, stejně jako na zásobování potravinami. Situaci nepomohl ani pobyt švédského vojska v průběhu třicetileté války. Hospodářská situace po skončení války byla zcela bezútěšná. Lidé odcházeli z města i poddaných vesnic.¹⁴ Ekonomická a hospodářská situace se zlepšila až na přelomu 17. a 18. století.¹⁵ Velkou zásluhu na obnově hospodářství měli venkovští poddaní v městském panství. Stav panství souvisel s hospodářským stavem, řemesly a průmyslovou výrobou, proto se dbalo na jeho dobrou správu.

V zájmu královské pokladny byla Poličce roku 1628 navrácena privilegia, včetně panství. Právě v tomto období se objevují první povstání poddaných proti vrchnosti, kteří požadují zrušení roboty a větší nezávislost. Žádné z povstání však nebylo úspěšné.¹⁶ Za vlády Marie Terezie, a hlavně jejího syna Josefa II., skončilo výsadní postavení feudálního měšťanstva, jejich rozsáhlá samospráva a pravomoci. Cechovní zřízení bylo omezeno a

¹² ČELAKOVSKÝ, Jaromír a Gustav FRIEDRICH. *Privilegia královských měst venkovských v království Českém z let 1420-1526: Privilegia reagium civitatum provincialium regni Bohemiae annorum 1420-1526.*, str. 185-191.

¹³ Cit. dle: RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUŠINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu.*, str. 50-51.

¹⁴ Tamtéž., str. 56.

¹⁵ LÍBAL, Dobroslav a Lubomír REML. *Polička: Historický a architektonický vývoj královského věnného města a okolí.*, str. 65-66.

¹⁶ RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUŠINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu.*, str. 65-67.

nastává období osvícenských reforem.¹⁷ Osvícenská politika Marie Terezie a Josefa II. velmi dbala na rozvoj hospodářství, který podporovala zmíněnými osvícenskými reformami.¹⁸

V období napoleonských válek se zvýšila poptávka vlny a kůže pro armádu. Po konci válek obě odvětví utrpěla hlubokou krizí.¹⁹

1.1 Trstenická stezka

Královské město bylo založeno roku 1265 na nejdůležitější zemské stezce spojující Prahu s Brnem.²⁰ Tato stezka byla v 19. století pojmenována jako Trstenická. Bývá také označována stezkou Hrutovskou nebo Moravskou. Představovala spojnici mezi Černým a Severním mořem. Strážci stezky dohlíželi na poskytnutí dobrého nocování a odpočinku procházejícím lidem s nákladem. Bezproblémový pohyb na obchodní stezce totiž zajišťoval do značné míry příchod cizinců a kupců, kteří se z velké části podíleli na prosperitě ekonomiky.

Královská města byla za Přemysla Otakara II. zakládána jako součást královské kolonizační politiky. Byla zakládána podél nebo v bezprostřední blízkosti Trstenické stezky, která byla zároveň hlavní spojnicí Čech a Moravy.²¹ V tomto duchu byla založena také města Kouřim, Kolín, Čáslav, Chrudim a Vysoké Mýto. Města měla přinést podporu královské moci a královské pokladně nové finance z dávek a poplatků. Ty se získávaly při průjezdu cizích kupců, kteří platili clo. Další peníze král získával od měšťanů z jejich přidělených pozemků, jiných pramenů obživy nebo za výkon správy města. V městech se prosazovala královská moc, která si zde tvořila pevnou vojenskou a hospodářskou základnu.

¹⁷ RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUŠINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu.*, str. 92.

¹⁸ Tamtéž., str. 103.

¹⁹ SMUTNÝ, Bohumír. *Brněnští podnikatelé a jejich podniky: 1764-1948 : encyklopedie podnikatelů a jejich rodin.*, str. 13-14.

²⁰ V příloze č. 2 je ukázáno, jakými městy Trstenická stezka procházela.

²¹ JUNEK, David a Stanislav KONEČNÝ. *Dějiny města Poličky.* Polička: Město Polička., str. 26-28.

1.2 Práva a povinnosti královského města

Obyvatelé obdrželi po založení královského města výsadu mílového práva, práva várečného a hrdelního. Původní obyvatelé byli také oprostěni od platby cel a mýt.²²

Mílové právo znamenalo ochranu městského obchodu a živnosti tím, že v obvodu jedné míle od města, tj. na dvě hodiny od města, nesměl být na úkor obyvatel provozován jakýkoli obchod, řemeslná živnost a nesměla zde být založena krčma nebo pivovar. To mělo zajistit odbyt pro měšťany a prosperitu hospodářství. Obyvatelé tedy měli monopol řemeslné výroby, kdy museli okolní vesnice nakupovat řemeslné výrobky ve městě. Vesnice se tedy zaměřovaly výhradně na zemědělství.²³

Hrdelní právo povolovalo královskému městu v jeho obvodu soudit a vydávat hrdelní rozsudky.²⁴ Toto privilegium bylo městu odňato v rámci tereziánských a josefinských osvícenských reforem roku 1765.²⁵

Městu bylo dále přiděleno 50 lánů. Pět z nich náleželo lokátorovi a zbytek rozdělil mezi osadníky.²⁶ Držitelé byli na 18 let osvobozeni od povinnosti peněžních a naturálních dávek.²⁷ Poté byli osadníci vázáni odvodem peněz a naturálních dávek do královské pokladny.²⁸

Várečné právo bylo věcné, umožňující vařit pivo plnoprávným měšťanům vlastním domy uvnitř městských hradeb. Někteří badatelé se domnívají, že právovárečné domy byly ty, které tvořily prvotní domovní zástavbu. Jejich majitelům, obvykle zámožnějším

²² KUČA, Karel, František MUSIL, Jana VOJTÍŠKOVÁ a Josef ŽEMLIČKA. *Historický atlas Polička.*, str. 1.

²³ RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUŠINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu.*, str. 16-21.

²⁴ DUDEK, Karel. *Dějiny královského věnného města Poličky.*, str. 78.

²⁵ KONEČNÝ, Stanislav a Jindřich RŮŽIČKA. *Polička: věnné město českých královen.*, str. 15.

²⁶ RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUŠINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu.*, str. 21.

²⁷ KONEČNÝ, Stanislav a Jindřich RŮŽIČKA. *Polička: věnné město českých královen.* 2.vyd., str. 30.

²⁸ JUNEK, David a Stanislav KONEČNÝ. *Dějiny města Poličky.*, str. 26-27.

měšťanům, tedy dokazovaly vyšší společenské postavení.²⁹ Později se měšťané spojili a založili si měšťanské právovárečné pivovary.³⁰

Dalšími důležitými privilegii pro rozvoj hospodářství a obchodu bylo právo vybírat clo, které se vybíralo podle vzoru Vysokého Mýta. Za Karla IV. přibylo privilegium, které dovolovalo po dobu osmi let vybírat mimořádný příplatek ke clům. Z výtěžku se pak vydláždilo město.³¹ Právo na vybírání cla potvrdil městu Polička král Ludvík roku 1523, protože původní list byl ztracen při požáru z počátku 16. století.³² Clo bylo pro Poličku jedním ze zdrojů peněžních příjmů. Vybíralo se ze zboží, které přiváželi obchodníci po obchodní stezce, a dále také z koní.

Roku 1637 udělil Ferdinand III. městu právo na šest výročních, koňských a dobytčích trhů.³³ Snažil se tím pomoci městu, které bylo zpustošeno třicetiletou válkou. Bylo to ale bezvýznamné, kvůli přetrvávajícímu drancování města švédskými, ale také císařskými vojsky.³⁴

Marie Terezie povolila roku 1762 městu Poličce k podpoře obchodu s plátnem dva výroční trhy na přízi, plátno, len, konopí a týdenní trh.³⁵ Dále v reskriptu zmenšila rozdíly mezi obyvateli uvnitř města a na předměstí. Udělila práva obyvatelům předměstí svobodně vykonávat umění, řemesla a průmysl. Obyvatelé předměstí si nebyli rovni s obyvateli města, ale byli vymaněni z poddanství.³⁶

²⁹ JUNEK, David a Stanislav KONEČNÝ. *Dějiny města Poličky.*, str. 34-36.

³⁰ LÍBAL, Dobroslav a Lubomír REML. *Polička: Historický a architektonický vývoj královského věnného města a okolí.*, str. 21.

³¹ RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUŠINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu.*, str. 27.

³² ČELAKOVSKÝ, Jaromír a Gustav FRIEDRICH. *Privilegia královských měst venkovských v království Českém z let 1420-1526: Privilegia reagium civitatum provincialium regni Bohemiae annorum 1420-1526.*, č. 690.

³³ HÁJEK, Antonín. *Královské věnné město Polička do roku 1838.*, str. 20.

³⁴ RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUŠINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu.*, str. 57-59.

³⁵ HÁJEK, Antonín. *Královské věnné město Polička do roku 1838.*, str. 20.

³⁶ ADÁMEK, Karel. *Z dějin hospodářství královského věnného města Poličky.*, str. 86.

1.3 Obchod

Polička mohla, díky zemské stezce, která jí procházela, obchodovat jak se vzdálenějším okolím, tak se zahraničím. Zejména pro okolní vesnice byla centrem obchodu. To pomohlo rozvoji městských krámů³⁷, které těžily z týdenních a výročních trhů.

Obchod ve středověku probíhal pomocí cizích kupců, kteří přiváželi zboží. Zboží však bylo zdražováno cly, mostným a vrátným. Obchod byl pod přímým dozorem. Konšelé kontrolovali, jestli nejsou potraviny i řemeslné výrobky zfalšované.

Díky tržnímu právu mohli poličtí kupci jako svobodní občané královského města dohlížet na trhy okolních poddanských měst.³⁸ Jedním z nich byla i Litomyšl, která do té doby figurovala jako mocné tržiště a obchodní středisko. Po založení Poličky však měly vést veškeré obchodní cesty z Vysokého Mýta přímo do Poličky, což Litomyšl stavělo do nevýhodné pozice.³⁹ Proto si roku 1228 vyžádala na králi Václavu II. listinu, podle které mohla Litomyšl dohlížet nad trhy v Poličce a Vysokém Mýtě.⁴⁰

V Poličce ze začátku převládalo řemeslo a zemědělství. Obchodníci a podnikání, oboje bylo od počátku vzniku města spjata s tradičním feudálním postavením, zejména s vrchností. Ta měla i uvnitř města nejruznější privilegia. Největší rozdíl byl mezi měšťany a vesničany. Vesničané byli závislí na městu a nepodíleli se na jeho samosprávě.

Během 13. - 15. století se začaly ve středověkých městech formovat cechy, které měly za cíl hájení zájmů svých členů, dohlížení na kvalitu a cenu zboží, ale hlavně konkurenceschopnost jiných potenciálních konkurentů.⁴¹

Na počátku 14. století se měšťané domáhali královských privilegií, která by jim umožnila svobodnější účast na výhodném obchodu se stříbrem, dále pak rozšíření skladu zboží pro projíždějící obchodníky nebo zrušení daní do královské pokladny. Můžeme tomu přisuzovat rozvoj podnikavosti měšťanstva a obchodu, kdy je zde vidět snaha o snížení

³⁷ Starší název pro maloobchodní prodejnu; stánek.

³⁸ DUDEK, Karel. *Dějiny královského věnného města Poličky.*, str. 89-90.

³⁹ RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUŠINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu.*, str. 19.

⁴⁰ EMLER, Josef. *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae.*, č. 776.

⁴¹ RYCHLÍK, Jan a Vladimír Georgiev PENČEV. *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí.*, str. 122-123.

závislosti na panovníkovi.⁴² To se měšťanům překvapivě dařilo i přes bojkot královských vojsk v průběhu let. Tuto akci zastavil až Karel IV., který ve svém zákoníku *Maiestas Carolina* posiluje královskou moc na úkor šlechty a Polička podléhá od této chvíle plně panovníkově vládě. I přes tento fakt měšťané stále usilovali o větší pravomoci a členové městské rady patřili mezi nejbohatší obyvatele města. Byli většinou německého původu a pod označením patriciát byli nejzámožnější skupinou měšťanstva z odvětví zemědělství, řemesla i obchodu. To se začalo měnit ke konci 14. století, kdy v českých zemích, a také v Poličce, začalo sílit postavení řemeslnické střední vrstvy. To zapříčinilo vyhocení sociálních nerovností mezi bohatými a chudými.⁴³ Patriciát a měšťanští řemeslníci si vynucovali své výsady a menší obchodníci z řad nižšího měšťanstva neměli šanci na prosazení. Podíl chudiny se proto zvyšoval a měšťané je používali jako levnou pracovní sílu.

Během husitských válek došlo v Poličce k vyhnání německého obyvatelstva a přerozdělení majetku, což se projevilo jak na struktuře městských elit, tak na národnostním složení obyvatelstva.⁴⁴ Na konci 16. století se snažil stát o omezení vlivu cechů, ty si ale svá práva zapsaná v artikulích pečlivě chránily. I přes dominanci cechů se zde objevovali jedinci, kteří chtěli podnikat v oblasti tkalcovství. Tomuto řemeslu se v Poličce dařilo hospodářsky velmi dobře. Tkalcovští cechovní mistři si však nechali potvrdit svůj řemeslný monopol a bránili tak možné nově vznikající konkurenci.⁴⁵ Důležitým obchodem pro rozvoj byl také obchod se solí, který byl umístěn v solném skladu, kde se sůl rozprodávala.⁴⁶ Hájek ve své knize popisuje stav obchodu a živnosti jako velmi špatný. Město nijak nepomáhá k rozvoji této oblasti, a naopak dochází na trzích ke zdvojenému platovému zatížení.⁴⁷

V roce 1623 došlo ke státnímu bankrotu (tzv. kaládě), který zasáhl i Poličku, a následné devalvací měny. Podnikání nepřicházelo v úvahu. Měšťané i obyvatelé poddaných

⁴² RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUSINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu.*, str. 22-26.

⁴³ HÁJEK, Antonín. *Královské věnné město Polička do roku 1838.*, str. 14.

⁴⁴ RYCHLÍK, Jan a Vladimír Georgiev PENČEV. *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí.*, str. 172-173.

⁴⁵ RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUSINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu.*, str. 43-44.

⁴⁶ HÁJEK, Antonín. *Královské věnné město Polička do roku 1838.*, str. 14, 34.

⁴⁷ Tamtéž., str. 38.

vesnic odcházejí převážně kvůli náboženským důvodům. To mělo za následek oslabení poličského řemesla a obchodu.⁴⁸

Třicetiletá válka podpořila přirozenou tendenci svobodného rozvoje výroby a poptávky. Cechovní mistři si ale nadále udrželi v Poličce plný monopol. V Poličce se začínají objevovat židovští kupci, kteří byli schopni odebírat velké množství plátna od cechovních tkalců. Samo město začíná vystupovat jako podnikatel, kdy zasahuje do fungování trhu, a nakonec prodává plátno překupníkům. Začíná období obchodní podnikavosti a volného obchodního kapitálu.⁴⁹

Po celé 17. a 18. století hrají v Poličce důležitou roli právě překupníci, kteří dostávají výrobky daleko za hranice místního trhu.⁵⁰ V 18. století se objevují v Poličce nádeníci, kteří uplatňují princip kapitalistické rozptýlené manufaktury. Volná kapitalistická soutěž se uplatňovala navzdory úpadku dosavadních feudálních řádů a nadvlády měšťanstva. Na jedné straně je chudina, která si hledá obživu na pronajatém kusu pole a na druhé straně měšťané, kteří prodávají přízi a plátno překupníkům. Mezi překupníky bylo velké množství židovských obchodníků. Měli k dispozici velké množství peněžních záloh, díky kterým měli možnost využití levné pracovní síly.⁵¹

1.4 Hospodářství v Poličce do konce 18. století

V 15. století je v Poličce zmíněna řada cechů, mezi nimi např. krejčí, ševci, řezníci, kováři, ale i pekaři, koláři, bednáři, soukeníci nebo nožíři.⁵² Některá početnější řemesla se časem slučují v cechovní organizace. Cechy získaly ke konci 15. století politický vliv ve městě, aby uklidnily vnitřní sociální a politické napětí, které se od dob husitských i nadále stupňovalo. Po krátkém vzestupu města nastal hospodářský úpadek kvůli hrozbě tureckých

⁴⁸ RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUŠINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu.*, str. 54-56.

⁴⁹ Tamtéž., str. 64-65.

⁵⁰ Tamtéž., str. 70.

⁵¹ Tamtéž., str. 87-89.

⁵² RŮŽIČKA, Jindřich. *Okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli: Průvodce po archívních fondech a sbírkách.*, str. 222-227.

vojsk. Poddaní nemohli nakupovat řemeslné výrobky kvůli zmenšující se kupní síle.⁵³ Následky dostaly město do finanční krize a měšťané byli nuceni podepsat smlouvu se šlechtou, kde pro ni vyhlásují svobodu trhů i vaření piva.⁵⁴ Po prvním stavovském povstání odňal Ferdinand I. městu veškerá privilegia a feudální majetek, který byl doposud základem hospodářského postavení.

V polovině 16. století bylo jedním z pramenů obživy obyvatelstva polní hospodářství, které bylo řemeslným zaměstnáním během celého 15. století. Na konci 16. století bylo v Poličce 140 řemeslníků. Nejvíce bylo zahradníků a poté obchodníků s vlnou, přízí a omastkem, kterých bylo napočítáno 22.⁵⁵ Obyvatelé se živili tkaním hrubých látek, soukenictvím, se kterými měšťané obchodovali. Soukenictví bylo v Poličce jednou z nejvyspělejších živností mezi ostatními královskými městy. Získaný kapitál obchodníci dále investovali do nákupu a prodeje surovin.⁵⁶ Rozkvětu řemesel nejvíce napomohl odbyt látek a lnu, které byly dodávány vojsku. Řemeslem, které bylo založené na výrobě látek ze lnu, bylo tkalcovství. To bylo považováno za jádro řemeslnictví.⁵⁷ V tuto dobu se zvyšovala poptávka po bavlně a měšťanský obchod částečně upadá.⁵⁸

Na úkor šlechty byl ke konci 16. století v českých zemích omezen vliv řemeslných cechů v městské správě. Polička ke konci 16. století hospodářsky i finančně zaostávala.⁵⁹ Znovunavrácení feudálního panství, ve kterém byly zahrnuty okolní vesnice a pozemky, bylo důležité pro hospodářskou a finanční obnovu města. Sehrálo důležitou roli v rozvoji měšťanského řemesla díky zajišťování pracovních sil. Panství bylo ovládáno cechy, které řídily trh s produkty řemeslníků a obchodníků.⁶⁰

⁵³ RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUŠINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu.*, str. 48.

⁵⁴ Tamtéž., str. 38-40.

⁵⁵ HÁJEK, Antonín. *Královské věnné město Polička do roku 1838.*, str. 14.

⁵⁶ RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUŠINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu.*, str. 38, 43.

⁵⁷ HÁJEK, Antonín. *Královské věnné město Polička do roku 1838.*, str. 14.

⁵⁸ KONEČNÝ, Stanislav a Jindřich RŮŽIČKA. *Polička: věnné město českých královen.* 2.vyd., str. 29.

⁵⁹ RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUŠINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu.*, str. 42-45.

⁶⁰ Tamtéž., str. 48.

Ve 2. polovině 17. století přibyla povinnost zpracovávat lněnou přízi pro městskou vrchnost. Od roku 1660 hrála velkou roli sklárna v Pusté Rybné, jejíž výtěžky pomohly k poválečné obnově města.⁶¹ Byly zde při výrobě využity místní suroviny i dříví z městských lesů. Tržba pak vznikala od překupníků a také na trzích v Praze a Vídni.⁶²

Na počátku 18. století bylo již městské hospodářství plně v rukou zámožného měšťanstva, které bylo součástí městské rady. Stát tedy zasáhl dosazením primátora, který měl být součástí městské rady a dohlížet na městské hospodářství. Byli dosazeni královští úředníci a tzv. hospodářskou instrukcí se mělo dojít k nejvyššímu možnému hospodářskému výnosu. Zaváděli se také nové hospodářské postupy, kdy se dbalo na kvalitní chov dobytka a nový způsob organického hnojení půdy.⁶³ Pozornost byla soustředěna i na městské lesy a ochranu místní zvěře, která představovala, spolu s těžbou dříví, hlavní užitek získaný z lesů. Nově byly zapojeny do panského hospodářství rybníky a s nimi spojený prodej ryb.

Hospodářská instrukce splnila svůj účel. Výnosy byly velké díky práci poddaných, kteří byli pro poličskou vrchnost zdrojem bezplatné pracovní síly. Pracovali v poličské cihelně a vápence, která byla však na konci 18. století zrušena. Největší zisky mělo město z lesů, dvorů a rybníků. Důležitou roli hrál pivovar, který měl potvrzený odbyt v okolních vesnicích a byl tak velkým zdrojem příjmů městské pokladny.

Polička se během jednoho století dokázala hospodářsky postavit na nohy a spolu s tím zažívala velký blahobyt. Antonín Hájek ve svém díle označuje toto období zlatým věkem Poličky.⁶⁴ Velkou zásluhu na tom mělo panování habsburského rodu, který dbal na posílení feudálních prvků, a tedy nadvládu měšťanů ve vesnicích.⁶⁵ To prohlubovalo stále větší rozdíly mezi měšťany a vesničany.

⁶¹ V příloze č. 3 je ukázán výrobek ze sklárny na Poličsku.

⁶² KONEČNÝ, Stanislav a Jindřich RŮŽIČKA. *Polička: věnné město českých královen*. 2.vyd., str. 29-31.

⁶³ HÁJEK, Antonín. *Královské věnné město Polička do roku 1838.*, str. 15.

⁶⁴ Tamtéž., str. 35.

⁶⁵ RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUŠINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu.*, str. 68-74.

V 18. století, po postavení budovy městského pivovaru, ztratily právovárečné domy své právo na prodej piva v okolí. Od té doby musely prodávat pivo pouze v domech. To mělo za následek vznik stále více navštěvovanějších hospod⁶⁶ a zvýšenou míru opilectví.⁶⁷

V 18. století bylo vysoké postavení cechů ještě upevněno, kdy byli nejbohatšími živnostníky v Poličce řezníci. Proti tomu se bouřily tovaryšské řády, konkrétně tovaryši proti svým mistrům, kteří jim dávali nízké mzdy, přísná pravidla a pokuty za porušení. Pokud si tovaryši stěžovali na nízké mzdy nebo zacházení, byli veřejně odsouzeni jako „pobuřitelé jiných spolutovaryšů“⁶⁸ a hrozil jim žalář. Cechovní zřízení sloužilo i nadále k udržení městského monopolu řemesla. Marie Terezie po ztrátě nejprůmyslovější oblasti, Slezska, omezila vliv cechů v Poličce a udělila obyvatelům předměstí možnost svobodného vykonávání řemesel a živností.⁶⁹

1.5 Osvícenské reformy

Osvícenské reformy Marie Terezie a jejích synů Josefa II. a Leopolda II. vytvořily podmínky k pozdějšímu kapitalistickému podnikání v rámci Habsburské monarchie. Mezi nejdůležitější opatření patřilo: „omezení cechů a privilegia, subvence a vývozní prémie živnostenskému podnikání, rušení vnitřních cel, výstavba silnic a regulace řek, zavedení katastru a přeměna rolnických dávek a služeb v peněžní pacht 1781/89, dále školské reformy aj.“⁷⁰

Za vlády Marie Terezie se přechází na manufakturní výrobu. Bylo důležité, aby poddaní nebyli utlačováni, ale aby byli schopni ovládnout řemeslo a také nově užívající

⁶⁶ V příloze č. 4 je ukázka plakátu Hostince na Střelnici.

⁶⁷ RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUŠINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu.*, str. 80-81.

⁶⁸ Cit. dle: RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUŠINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu.*, str. 86.

⁶⁹ Tamtéž., str. 86-88.

⁷⁰ Cit. dle: JAKUBEC, Ivan a Zdeněk JINDRA. *Dějiny hospodářství českých zemí: od počátku industrializace do konce habsburské monarchie.*, str. 16.

stroje ve výrobě. Důležité proto bylo, aby se jim dostalo řádného vzdělání. Podpora a povznesení vzdělanosti pomohlo k rozmachu Poličky a hospodářské podnikavosti. Spolu s tím souvisel i rozvoj společenského a kulturního života.

Důsledkem byrokratizace přechází vybrané úřady do rukou nově dosazených úředníků a poličští měšťané tak ztrácejí některé své výsady.⁷¹ Nakonec přešla velká část pravomocí města z rukou měšťanů do rukou úředníků.⁷²

Velkou změnou bylo zrušení nevolnictví, o které se zasloužil Josef II. roku 1781. Tento výnos dával poddaným větší možnost osobního pohybu a volnější přístup k řemeslům.⁷³ Stejného roku vešel v platnost patent toleranční, který nekatolíkům na Poličsku umožnil nejen svobodné vyznávání víry, ale také povolil svobodné vlastnění majetku, možnost získávat měšťanská práva, provozovat živnost, zastávat veřejné funkce a také získávat akademické hodnosti.⁷⁴

Důležitou reformou pro hospodářství v Poličce byla raabizace. Tato reforma zrušila vrchnostenské dvory⁷⁵ a rozdělila jejich půdu i hospodářství mezi poddané, kteří ji měli v dědičném nájmu. Raabizace znamenala konec tradičního městského hospodářství na dvorech, kde robotovali poddaní.⁷⁶

⁷¹ KONEČNÝ, Stanislav a Jindřich RŮŽIČKA. *Polička: věnné město českých královen*. 2.vyd., str. 34-36.

⁷² RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUŠINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu.*, str. 92-95.

⁷³ JUNEK, David a Stanislav KONEČNÝ. *Dějiny města Poličky.*, str. 213.

⁷⁴ Tamtéž., str. 210.

⁷⁵ V Poličce byly čtyři: Dvořákovský na Dolním předměstí, Kamenecký, Telecký a Špitálský.

⁷⁶ RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUŠINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu.*, str. 95-97.

2 Podnikání a hospodářství českých zemí od 18. století

Průmyslová revoluce znamenala ve všech vyspělých zemích proměnu hospodářství, výroby, těžby surovin, dopravy a dalších hospodářských sektorů. Kolébkou průmyslové revoluce se stala Anglie, kde roku 1800 došlo k velkému rozvoji anglického zemědělství, který byl možný mimo jiné přehledným daňovým systémem, který vybíral přijatelné daně. Tím vytvořil stát rámec pro podnikání a rozvoj. Ve výrobním procesu došlo k přechodu od ruční výroby v manufakturách ke vzrůstající dělbě práce a továrního průmyslu.

Ten v českých zemích souvisel se zvýšením počtu obyvatel, kteří přicházeli z monarchie i zahraničí. Od konce 50. let 19. století bylo udělováno tovární oprávnění. Nižší a vyšší stupeň privilegií, kde nižší bylo jednoduché tovární oprávnění, které svolovalo ke zřízení továrny, tzv. koncese, a vyšší formální zemské, které prokázaly živnost. Tyto továrny poté získaly nejvyšší státní ochranu, svobodu a možnost označení vyrobeného zboží císařským orlem a nápisem c. k. privilegovaná továrna. Tovární privilegia byla udělována od roku 1850 do poloviny 20. století.⁷⁷

České země nebyly před počátkem industrializace nijak vyspělé, byla zde technicky zaostalá výroba a nízké mzdy. Textilní výroba byla soustředěna převážně ve Slezsku. Teprve po jeho ztrátě se rozšířila v Čechách a na Moravě. Většímu rozkvětu ale bránily cechovní organizace a hlavně nevolnictví, které znamenalo nedostatek pracovních sil. Od poloviny 18. století však nastal hospodářský vzestup českých zemí, které se staly hospodářsky nejrozvinutější oblastí Habsburské monarchie.

V českých zemích byla nejrozšířenější manufakturní výroba založená na jednoduché dělbě práce. V popředí stálo textilnictví, které roku 1789 zaměstnávalo více než půl milionu lidí a ovládalo většinu zahraničního exportu. Dalšími důležitými odvětvími bylo plátenictví, vlnářství, bavlnářství, kartounářství⁷⁸, sklenářství a rozvíjející se potravinářský a

⁷⁷ SMUTNÝ, Bohumír. *Brněnští podnikatelé a jejich podniky: 1764-1948 : encyklopedie podnikatelů a jejich rodin.*, str. 14-15.

⁷⁸ Výroba potištěných bavlněných látek.

strojírenský průmysl.⁷⁹ Toto období nazýváme obdobím protoindustrializace.⁸⁰ Je to období před samotnou průmyslovou revolucí, industrializací, kdy se do zemědělství stahuje stále více lidí.

19. století bylo dramatické hospodářskými i sociálními změnami. Století nových perspektiv a možností, které byly umožněny novými vědeckými poznatky. Tato doba byla příznivou pro rozvoj zemědělství. Klíčovým procesem se stalo rozšíření osevních ploch a zrušení trojpolního hospodářství. Zvyšovala se výnosnost půdy a rozšiřovala se rozloha orné půdy v důsledku vypouštění rybníků a kácení lesů. Změnil se způsob chování dobytka a začala se využívat biologického hnojiva. S těmito změnami souvisela i změna původního přístupu. Bylo využíváno složitějších zařízení, byly vyšší nároky na pracovní sílu a začali se objevovat moderní velkostatkáři, kterým v růstu velkostatku pomáhali jejich pracovníci i úředníci. Do zemědělské práce se promítal jak duševní život, tak inteligence. Pracovníci se snažili o používání lepšího nářadí, např. mlátiček nebo vynalezeného rouchadla. Většina nástrojů a strojů byla napodobeninou z Anglie. Právě z ciziny získávali lidé informace o technických novinkách. Velké podniky zakládali zpočátku lidé, kteří přicházeli právě ze zahraničí.

Podniky potřebovaly velké finanční zázemí, které bylo získáváno bankovními úvěry. Bylo proto třeba vytvářet nové bankovní služby, které by zúročily nízké vklady malých podnikatelů, a vytvářet nové bankovní úvěry (tak byla založena např. Česká spořitelna).

Roku 1859 byl vydán první živnostenský zákon, který zrušil omezení svobod podnikání. Podnikatelská činnost byla prohlášena za svobodnou. Nastala volnost výroby a odbytu díky podpoře koncentrace kapitálu státem. Byly ustanoveny pracovní a výrobní vztahy jako soukromě-právní záležitost a byla legalizována hospodářská politika.⁸¹

Krise průmyslu nastala vícekrát v různých oblastech. Za napoleonských válek ke konci 18. století to bylo hlavně v oblasti vlnářství. Poté nastala hospodářská krize v polovině

⁷⁹ BRZOŇ, Roman, Zdeněk MARTÍNEK, Zdeněk MIKULÁŠEK, Pavel MOTEJL, Jan KOTLÍK, Kateřina KREJČÍ, Vladimír STANĚK a Josef ZMEK. *Humpolec v zrcadle času.*, str. 3.

⁸⁰ SMUTNÝ, Bohumír. *Brněnští podnikatelé a jejich podniky: 1764-1948 : encyklopedie podnikatelů a jejich rodin.*, str. 13.

⁸¹ BRZOŇ, Roman, Zdeněk MARTÍNEK, Zdeněk MIKULÁŠEK, Pavel MOTEJL, Jan KOTLÍK, Kateřina KREJČÍ, Vladimír STANĚK a Josef ZMEK. *Humpolec v zrcadle času.*, str. 3.

70. let 19. století, která zasáhla opět vlnářství, ale také strojírenství a cukrovarnictví. Za 1. světové války se dostalo vlnářství do pozadí úplně a do popředí se dostalo strojírenství. Okupace Československa nacistickým Německem znamenala zabavení židovských podniků. Po roce 1948 byl znárodněn veškerý průmysl a podnikatelé, jako sociální skupina v Československu, zmizeli.⁸²

K obnovení podnikatelských aktivit došlo až po revoluci roku 1989. Část majetku byla restituována, většinu podnikatelů ale představovali lidé, kteří zakládali zcela nové firmy. Právě zde se formuje podnikatelstvo jako sociálně-profesní skupina moderní české občanské společnosti. K této skupině ale zaujímá část obyvatelstva kritické postoje a dlouho se na podnikatele kouká jako na vykořisťovatele. Po roce 1989 popisuje H. Kaelble podnikatele jako „*jednotlivce nebo skupiny osob, kteří jsou nositeli strategických rozhodnutí uvnitř hospodářského odvětví a disponují produkčními faktory jako jejich vlastníci nebo pověřeni disponenti*“. B. Biermann zase říká, že to jsou „*osoby, které zaujímají v podniku nejvyšší formální autoritou vybavenou pozici*“.⁸³

⁸² SMUTNÝ, Bohumír. *Brněnští podnikatelé a jejich podniky: 1764-1948 : encyklopedie podnikatelů a jejich rodin.*, str. 14.

⁸³ Cit. dle: MYŠKA, Milan. *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století.*, str. 7.

3 Polička v období industrializace

Obyvatelé Poličky se aktivně zapojovali do vlasteneckých aktivit českého národního obrození. Antonín Hájek byl například jeden ze zakládajících členů Matice české a hlavních buditelů české knihy.⁸⁴ Napoleonské války umožnily pronikání vlasteneckého živelu, který byl do té doby silně potlačován. Po jejich skončení učili na českých školách profesori češtinu, kterou museli sami ovládat.⁸⁵

V roce 1831 měla Polička 3 860 obyvatel i s cizinci⁸⁶. Z toho bylo 23 řemeslníků, obchodníků a rolníků.⁸⁷ Patřila v tomto období mezi nejlidnatější z měst Chrudimského kraje.⁸⁸ Od počátku 30. let se také rozvíjel společenský život ve městě. Byly postaveny lázně v Liboháji, které se staly jádrem společenského života. Těchto událostí se účastnily hlavně úřednické a obchodnické vrstvy obyvatelstva, které byly z velké části německého původu. Jak Hájek, tak i Eiselt popisují ve svých dílech velké hospodářsko-spoločenské rozdíly mezi starousedlíky a úřednickou vrstvou spolu s obchodníky. Hojně se navštěvovaly divadelní hry, většinou německé, na kterých se podíleli vysoce postavení obyvatelé města, včetně Eiselta.⁸⁹ Díky zvyšujícímu se počtu peněz na městských účtech dochází k modernizaci města. To se díky těmto událostem utváří do novodobé podoby.⁹⁰

Nejhorším požárem v Poličce byl požár v roce 1845, kdy z 237 zděných domů zůstaly pouze čtyři.⁹¹ Požár prohloubil nepokoje a rozdíly mezi společenskými vrstvami obyvatel. Měšťanstvo požadovalo větší podíl na řízení města, který by zohlednil jejich tradiční postavení v obci. Obyvatelé předměstí usilovali o plnoprávné postavení ve městě a

⁸⁴ RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUŠINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu.*, str. 132-136.

⁸⁵ Tamtéž., str. 138.

⁸⁶ Obyvatelé města bez městských práv.

⁸⁷ HÁJEK, Antonín. *Královské věnné město Polička do roku 1838.*, str. 9.

⁸⁸ RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUŠINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu.*, str. 115.

⁸⁹ KONEČNÝ, Stanislav a Jindřich RŮŽIČKA. *Polička: věnné město českých královen.* 2.vyd., str. 36-37.

⁹⁰ RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUŠINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu.*, str. 161-164.

⁹¹ LÍBAL, Dobroslav a Lubomír REML. *Polička: Historický a architektonický vývoj královského věnného města a okolí.*, str. 77.

podíl městských výsad. A naposledy, vesničané z panství chtěli zrušit poddanství a peněžní dávky vůči úřednictvu i měšťanstvu.⁹²

Revoluční období roku 1848 mělo za následek, podle nařízení zemského gubernia, vytvoření národní gardy v Poličce a studentské legie. Českému jazyku se podařilo proniknout do každodenního života občanů. Nově se uplatňovala měšťanská demokracie ve velkém rozsahu, a to i na předměstí. Mění se politické uskupení a je vytvořen měšťanský výbor. Do popředí se dostává „inteligence“, která je i nadále tvořena z nově vzniklých podnikatelských a obchodnických vrstev.⁹³ Ukazuje se definitivní rozklad tradičních poličských měšťanů, kteří nejsou schopni reagovat na nové události doby.⁹⁴ Téhož roku, 7. září, byl vydán zákon o zrušení roboty a poddanské vázanosti. V Poličce to znamenalo definitivní konec poddanské práce, která se nahradila kapitalistickými metodami. Bylo zrušeno feudální panství a Polička vstupuje do nového věku kapitalismu.⁹⁵ Revoluce byla poražena a nastává období známé jako bachovský neoabsolutismus, který je známý utužováním centralismu a novou vlnou germanizace.⁹⁶

Hospodářská krize v polovině 70. let 19. století na čas pozastavila rozvoj vlnářství, strojírenství a cukrovarnictví. K dalšímu hospodářskému vývoji, kromě nutné obnovy města, bránila velká vzdálenost Poličky od železnice. I po připojení Poličky k železnici, roku 1896, město neprojevalo větší známky růstu, protože zde chyběl významnější průmysl.⁹⁷ Polička tak zůstává i nadále zaměřena převážně na zemědělství.⁹⁸

V Poličce během druhé poloviny 19. století došlo k rozvoji všech možných odvětví veřejného života. Nově byl založen Učitelství spolek „Budeč“, Musejní spolek „Palacký“ a

⁹² RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUŠINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu.*, str. 166-169.

⁹³ KONEČNÝ, Stanislav a Jindřich RŮŽIČKA. *Polička: věnné město českých královen.* 2.vyd., str. 38-39.

⁹⁴ RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUŠINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu.*, str. 177-183.

⁹⁵ Tamtéž., str. 184-187.

⁹⁶ KONEČNÝ, Stanislav a Jindřich RŮŽIČKA. *Polička: věnné město českých královen.* 2.vyd., str. 40-42.

⁹⁷ LÍBAL, Dobroslav a Lubomír REML. *Polička: Historický a architektonický vývoj královského věnného města a okolí.*, str 82.

⁹⁸ RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUŠINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu.*, str. 115.

od roku 1882 vycházel časopis Jitřenka, který se stal kronikou duchovního a společenského života ve městě i okolí. V roce 1905 se objevují i první informace o budoucím významném hudebním skladateli Bohuslavu Martinů, o kterém se autor časopisu Jitřenka vyjadřuje jako o „mladičkém umělci“. Kulturní život Poličky je tedy velmi ovlivněn spolkovým společenstvím, a to přesněji od přelomu 19. a 20. století až do první světové války.⁹⁹

První světová válka skončila rozpadem monarchie. Důsledkem byla ztráta trhů a do popředí se dostává strojírenství. Meziválečné období znamenalo vrchol podnikatelských aktivit na našem území. Během okupace Československa byly zabaveny podniky židovských majitelů. Po válce dochází k prvnímu znárodnění průmyslu, které bylo dokončeno roku 1948. Pro podnikatele to znamenal konec, protože se s nimi v novém režimu nepočítalo.¹⁰⁰ Město začalo rozkvétat až po druhé světové válce. Staví se moderní činžovní domy a také se restaurují historické objekty.¹⁰¹

3.1 Obchod a podnikání

Do světa přicházejí myšlenky liberalismu a kapitalismu. Začínají se podílet na utváření hospodářského života, kdy se objevují nové způsoby obživy a získávání peněz.

I přes vzrůstající obchod a podnikání bylo v Poličce ke konci 18. století hospodářství, převážně zemědělská výroba, stále hlavní složkou základní obživy obyvatel. Původní měšťané pohlíželi na podnikání jedinců negativně, podle nich narušovalo tradiční hospodářské výsady měšťanstva.

Cechy si i nadále drží urputně svá práva a povinnosti, i přestože na jejich významu ubývá. Pomalu, ale jistě ztrácejí svůj řemeslnický monopol. Do popředí se dostává tkalcovství, které vykonává převážně dělnická vrstva obyvatel. Za jeho rozmachem stojí rodina Daubkova, která vlastnila nejpřednější plátenický obchod ve městě. To mělo

⁹⁹ KONEČNÝ, Stanislav a Jindřich RŮŽIČKA. *Polička: věnné město českých královen*. 2.vyd., str. 43-47.

¹⁰⁰ SMUTNÝ, Bohumír. *Brněnští podnikatelé a jejich podniky: 1764-1948 : encyklopedie podnikatelů a jejich rodin.*, str. 14.

¹⁰¹ LÍBAL, Dobroslav a Lubomír REML. *Polička: Historický a architektonický vývoj královského věnného města a okolí.*, str. 83.

negativní vliv na lnářství, který se dostává do úpadku.¹⁰² Vzrůstá také význam ševcovství, které se v důsledku válek také odprošťuje od cechovního zřízení a zvyšuje svoji výrobu ve prospěch armády.¹⁰³

Od poloviny 18. století, ale hlavně během napoleonských válek, se začalo obchodovat s plátnem. Velké zisky měli hlavně překupníci, kteří se zformovali také v Poličce ze zámožných židovských obyvatel a krčmářů. V Litomyšli byl zřízen výkupní podnik, kam dováželi plátno krčmáři z Poličky. Cechy v tomto ohledu zaostávaly a nebyly schopny plnit dodávky plátna do Litomyšle. Jako reakce na jejich neúspěch se v tomto období v Poličce objevují první známky antisemitismu proti židovským podnikatelům. Z řad pláteníků se stali zámožní obyvatelé města, kteří své postavení užívali například ke zmanipulovanému prodeji dřeva z lesního hospodářství. Jeden z nich, Martin Dlouhý, během napoleonských válek zbohatl tak, že si mohl dovolit koupit roku 1818 nedaleký hrad Svojanov.¹⁰⁴

Obchod byl narušován cechovními organizacemi, špatně vedeným magistrátem nebo obchodníkům chyběla znalost němčiny, která byla při jednání nepostradatelná. I přes to se zde formuje podnikatelstvo z řad měšťanů, mezi které patří i např. již zmíněný Josef František Daubek, který vlastnil prosperující plátenický obchod. Ze zisku podnikal i mimo město a ke konci života byl oslavován jako mecenáš umění a dobrodinec poličských tkalců. Daubek při svém podnikání mimo město na Poličku nikdy nezapomněl. Jeho pivovar v Praze dostal název „U města Poličky“. Jeho odkazem bylo založení jednoho z tradičních „českých podnikatelských a mecenášských rodů“.¹⁰⁵

Dalším významným podnikatelem této doby byl Josef Václav Michl, přezdívaný Drašar. Obchodoval s pivem, což mu velmi vynášelo během napoleonských válek, kdy

¹⁰² RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUŠINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu.*, str. 109-123-124.

¹⁰³ Tamtéž., str. 109-119.

¹⁰⁴ Tamtéž., str. 108-110.

¹⁰⁵ Cit. dle: RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUŠINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu.*, str. 125-126.

městem procházely vojenské transporty. Zároveň je ale známo, že byl bezohledný ke své rodině. Nakonec skončil ve vězení a jeho majetek v exekuci.

V této době začíná i vzestup původně německé rodiny Thanabaurů, která v době neoabsolutismu úzce spolupracovala se státem a podporovala jeho politiku. Následně hráli důležitou roli v ekonomice města a jejich příkladu následovala i řada dalších vlivných poličských podnikatelů.¹⁰⁶ Německý jazyk se stává „sjednocující dorozumívací řečí peněz a životního realismu“.¹⁰⁷

Při rozmachu tkalcovství se v Poličce objevuje i pár podnikavých akcí. František Podhajský, tkadlec vlastníci větší hospodářství, se pokoušel o vytvoření domácí tkalcovské dílny. Tkalcovský mistr Ignác Zákrejs chtěl zase využít bavlnářské konjunktury k dovozu bavlněné příze a zřídit textilní továrnu. I přes obchodní znalosti své manželky mu však plán nevyšel, a to kvůli nedostatku kapitálu. Výdělek tkalců byl totiž stále více závislý na překupnicích a obchodnících. Ti byli neodmyslitelnou složkou pro prosperující podnikání. Zprostředkovávali obchody mezi výrobcem a odběratelem, kterými byly v případě pláteníků stát a armáda.¹⁰⁸

Poličští měšťané se i nadále věnovali tradičnímu obchodu, který vycházel z trhů, masných krámů a pekařských budek.¹⁰⁹ Volný obchod, který přináší liberalismus a nově vzniklé kapitalistické vztahy, se v Poličce objevuje v rukou „cizinců“, kteří přicházejí do města odjinud.

Následkem vojenských porážek v Itálii a vyvrcholením nedostatku státních financí, byl roku 1859 vydán živnostenský řád, který otevřel cestu volnému podnikání a definitivně zrušil tradiční cechovní zřízení.¹¹⁰ Živnostenský řád měl za následek vznik prvních živnostenských společenstev.¹¹¹ Patřili mezi ně krejčí, oděvní řemeslníci, mlynáři, stavební

¹⁰⁶ RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUŠINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu.*, str. 122.

¹⁰⁷ Cit. dle: RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUŠINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu.*, str. 112-114.

¹⁰⁸ Tamtéž., str. 118-123.

¹⁰⁹ HÁJEK, Antonín. *Královské věnné město Polička do roku 1838.*, str. 8.

¹¹⁰ KONEČNÝ, Stanislav a Jindřich RŮŽIČKA. *Polička: věnné město českých královen.* 2.vyd., str. 42.

¹¹¹ V příloze č. 5 je ukázka plakátu Živnostenské záložny v Poličce.

živnosti ad. Společenstva se začala časem osamostatňovat a zakládat společenstva vlastní. Roku 1863 se osamostatnili pekaři a roku 1869 tkalci. V polovině 19. století nastává stagnace tkalcovství. Spolu s nedostatkem podnikavosti a nepřipojením Poličky k železniční dopravě, je to pro obyvatele důvod k odchodu za prací do jiných lokalit. Lidé odcházeli většinou do USA, ale také do Ruska, na Ukrajinu, nebo do Vídně. Dochází proto v 80. letech k poklesu populace o 1,7 % a Polička zaostává oproti vzrůstajícímu počtu obyvatel okolních měst.¹¹²

3.2 Požár 1845

10. července 1845 vypukl ve městě požár, který zapříčinila neopatrnost jednoho z občanů města. Jan Nepomuk Eiselt popisuje požár ve svém článku takto: „Zuřivost rozpoutaného živlu nebylo možno lidskými silami zastavit a plameny, živené létajícími žhavými šindeli, hořícím máslem, sádlem a olejnatými látkami, se šířily směrem k náměstí, přestože několik domů na náměstí a v hlavních ulicích mělo již strženo střechy.“¹¹³ Autor popisuje zničené budovy, přesídlení ohněm postižených obyvatel do prázdných stodol v okolních vesnicích nebo na pole a louky¹¹⁴. Vychází z výpovědí několika přítomných svědků.¹¹⁵

Někteří obyvatelé byli po požáru popáleni, jiní na sobě měli zase jiné známky požáru. Po uveřejnění informace o požáru v pražském časopisu Bohemia začaly do Poličky přicházet věcné, ale hlavně finanční dary.¹¹⁶ Polička byla vyčerpána požárem sociálně i hospodářsky a chvíli trvalo, než se dokázala postavit na nohy.¹¹⁷

¹¹² FIKEJZ, Radoslav a Vladimír VELEŠÍK. *Historie a současnost podnikání na Svitavsku, Litomyšlsku, Poličsku, Moravskotřebovsku a Jevíčsku.*, str. 111.

¹¹³ Cit. dle: EISELT, Jan Nepomuk. *Věnné město polička před, během a po požáru 10. července 1845.*, str. 4

¹¹⁴ V příloze č. 6 je obrazově zobrazeno město Polička během požáru.

¹¹⁵ RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUŠINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu.*, str. 165.

¹¹⁶ EISELT, Jan Nepomuk. *Věnné město polička před, během a po požáru 10. července 1845.*, str. 5-29.

¹¹⁷ VENDOLSKÝ, Josef a Pavel STEJSKAL. *Historie místní dráhy Svitavy-Polička-Žďárec u Skutče.*, str. 59-66.

3.3 Železnice v Poličce

Kolébkou železnic jak koňských, tak parostrojních, byla Anglie. Odtud se šířily první dráhy dále na evropský kontinent. První parostrojní železnice v Rakousku byla budována od roku 1838 a vedla z Vídně do Olomouce. Nazývala se „Severní dráha císaře Ferdinanda“.

Poprvé obyvatelé Poličky slyšeli o novém druhu dopravy koncem první poloviny 19. století. Jedinci se snažili získat pro Poličku napojení na hlavní trať, která spojovala Vídeň s Olomoucí (následně též s Brnem) a Prahou a kolem níž se šířil textilní tovární průmysl. V roce 1869 napsal okresní tajemník města poznámku, že kvůli chybějící trati v kraji klesá produktivita polního hospodářství, průmyslu i obchodu. Trvalo ale téměř 30 let, než se podařilo Poličku spojit železnicí se Svitavami.¹¹⁸

Projednávalo se několik variant průběhu plánované trati: z Litomyšle, ze Svitav nebo z Březové přes Bystré. Nakonec se ale rozhodlo pro spojení Poličky se Svitavami, a to převážně kvůli finanční podpoře, kterou Svitavy poskytly kvůli zvýhodněnému obchodu s poličskou tradiční tkalcovskou oblastí.¹¹⁹ Trať začala být budována v roce 1896 a v dalším roce byla prodloužena z Poličky do Skutče a napojena tak na dráhu pardubicko-německobrodskou.

V roce 1896 přijel do Poličky první vlak. O rok později spojila i dosud chudé, odlehlé končiny na západě od Poličky a přivezla pokrok, nové příležitosti v odbytu výrobků, rozšíření obchodu a rychlejší cestování za prací, obchodem i zábavou.¹²⁰

3.4 Novodobý průmysl 19. století v Poličce

V 60. letech 19. století byl zásluhou poličského purkmistra a hlavního organizátora Josefa Smoly postavený nový měšťanský pivovar. Až do roku 1771 totiž měšťané vařili pivo

¹¹⁸ KONEČNÝ, Stanislav a Jindřich RŮŽIČKA. *Polička: Věnné město českých královen.*, str. 71.

¹¹⁹ JUNEK, David a Stanislav KONEČNÝ. *Dějiny města Poličky.*, str. 324-329.

¹²⁰ VENDOLSKÝ, Josef a Pavel STEJSKAL. *Historie místní dráhy Svitavy-Polička-Žďárec u Skutče.*, str. 7-20.

ve svých právozárečných domech a poté byla měšťany zřízena společná varna na dnešním Palackého náměstí.

Do roku 1892 byl nový pivovar pronajímán, ale v tomto roce se majitelé právozárečných domů sdružili a začali pivovar provozovat sami. Pivovar sice bylo potřeba nákladně rekonstruovat, ale časem začaly zisky rychle stoupat a společnost počátkem 20. století přikoupila k vlastnímu hostinci v Poličce ještě hostinec v Litomyšli a Krouně.¹²¹

Ke konci 19. století Polička preferovala ve městě, před továrním průmyslem, tradiční řemesla, jako bylo například vyrábění hrubého plátna. Byla proto založena v roce 1874 Tkalcovská dílna, která zásobovala především nově budovanou armádu.¹²² Zanikla ovšem o 14 let později kvůli nedostatku žáků. Velký podíl na rozvoji průmyslu mělo také odborné školství. Roku 1885 byla pro učně otevřena v Poličce Pokračovací průmyslová škola.

Dalším nově vzniklým průmyslovým odvětvím byla kruhová cihelna založená Janem Koukalem v roce 1895. Roku 1900 se ruční výroba rozšířila na výrobu cihel, tašek a drenážních trubek. Dále byl v Poličce založen závod na zpracování cementu a podnikatelských betonových staveb.¹²³

Velmi prosperoval uzenářský závod vybudovaný roku 1894 Janem Jelínkem¹²⁴. Přes pomalý start povýšil až na velkouzenářství a své výrobky vyvážel do Vídně, Pešti, Německa, Itálie nebo Turecka. Jeho výrobky získaly za kvalitu zlatou medaili a čestný diplom na světové výstavě v Paříži roku 1898.

Políčskou specialitou byla Čapkova výroba varhan a harmonií, továrna založena roku 1874. K jejímu rozkvětu napomohlo hlavně železniční spojení, díky kterému se zdejší výrobky rozvážely do celé habsburské monarchie, ale také do Belgie nebo Rumunska.

¹²¹ KONEČNÝ, Stanislav a Filip VRÁNA. *Měšťanský pivovar v Poličce.*, str. 15-27, 41-49.

¹²² KONEČNÝ, Stanislav a Jindřich RŮŽIČKA. *Polička: věnné město českých královen.*, str. 33.

¹²³ V příloze č. 7 je ukázka plakátu Průmyslového závodu na umělé zpracování cementu.

¹²⁴ V příloze č. 8 je ukázka plakátu Jilkova velkouzenářství.

Bedřich Čapek, zakladatel výroby, obdržel roku 1898 od belgické hudební akademie jako člen italské královské akademie záslužný kříž s čestným diplomem první třídy.¹²⁵

Jako jeden z mála výrobních závodů vzniklých v této době, který vyrábí i dnes, je bývalý dřevařský závod – parní pila Františka Pražana.¹²⁶ Ten původně obchodoval s dobyt看em, ale v době stavby železnice byl hlavním dodavatelem pražce na její výstavbu.

Dále byla založena mechanická tkalcovna na bavlněné zboží firmy Eugen Feuerstein. Výrobu započala v roce 1901 a o čtyři roky později měla již 560 stavů.¹²⁷ „Podnik znamenal velmi podstatný zásah do dosud výhradního lnářského zaměření tkalcovství na Poličsku.“¹²⁸ Dále zde byla menší obuvnická dílna.¹²⁹ Obuvnické provozovny, dříve tak typické pro město, začaly před první světovou válkou ubývat.¹³⁰

S rozvojem výrobních podniků souvisel i růst počtu obyvatel a následná bytová krize. Stavební ruch zaostával a situace se začala řešit až velmi pozdě. Od roku 1900 byla v časopise Jitřenka nepravidelná rubrika „Stavební ruch“, která informovala o novinkách z oblasti.¹³¹ Téhož roku stavební ruch zvýšil svoji výrobu a v Poličce přibyl nový činžovní dům, rodinné domky, dělnické domky nebo rodinné vilky pro členy učitelského ústavu.¹³²

V porovnání s průmyslovou východní částí okresu, kam proudil německý kapitál, zůstala Polička i nadále v podstatě řemeslnicko-rolnickým městem, kde měla většina podniků řemeslnický charakter.¹³³ Došlo i k velkému nárůstu obyvatel.¹³⁴ Po celé 19. století

¹²⁵ JUNEK, David a Stanislav KONEČNÝ. *Dějiny města Poličky.*, str. 334-338.

¹²⁶ V příloze č. 9 je ukázka plakátu Pražanovy parní pily.

¹²⁷ KONEČNÝ, Stanislav a Jindřich RŮŽIČKA. *Polička: věnné město českých královen*. 2.vyd., str. 52-53.

¹²⁸ Cit. dle: JUNEK, David a Stanislav KONEČNÝ. *Dějiny města Poličky.*, str. 339.

¹²⁹ V příloze č. 10 je ukázka časopisu Průmyslník, kde je článek O obuvnictví.

¹³⁰ FIKEJZ, Radoslav a Vladimír VELEŠÍK. *Historie a současnost podnikání na Svitavsku, Litomyšlsku, Poličsku, Moravskotřebovsku a Jevíčsku.*, str. 112-113.

¹³¹ V příloze č. 11 je ukázka první rubriky Stavení ruch vydané roku 1901.

¹³² JUNEK, David a Stanislav KONEČNÝ. *Dějiny města Poličky.*, str. 339-341.

¹³³ KONEČNÝ, Stanislav a Jindřich RŮŽIČKA. *Polička: věnné město českých královen*. 2.vyd., str. 53.

¹³⁴ FIKEJZ, Radoslav a Vladimír VELEŠÍK. *Historie a současnost podnikání na Svitavsku, Litomyšlsku, Poličsku, Moravskotřebovsku a Jevíčsku.*, str. 111-112.

se navyšuje počet obyvatel města, a to nejvíce na Horním předměstí. V roce 1869 měla Polička 4 414 obyvatel a roku 1900 již 4 982, tedy o 568 obyvatel více.¹³⁵

¹³⁵ KONEČNÝ, Stanislav a Jindřich RŮŽIČKA. *Polička: věnné město českých královen*. 2.vyd., str. 84-85.

4 Průmysl 20. století v Poličce

Polička vstupuje do 20. století jako město, kde se začínají objevovat moderní prvky. Město je již připojeno k železniční dopravě, je postaven nový vodovod, objevují se první elektrické žárovky, a roku 1907 je také zpřístupněno telefonní spojení.¹³⁶

Na utváření průmyslu měly velký vliv také socialistické myšlenky, které do zdejšího okresu přinášeli převážně dělníci z brněnských textilek. Začínají se formovat dělnická socialistická hnutí, a proto se nejsilnější stranou ve městě stává Česká strana národně sociální. Byla založena mladočechy v čele s populárním Václavem Klofáčem a její program měl nacionalistický charakter.

Na počátku 20. století byla v Poličce zřízena Feuersteinova tkalcovna. Firma se těšila přízni hlavně díky skvělým podmínkám, které zajišťovala svému dělnictvu prostřednictvím dělnických domů, levného nájmu, pořádáním plesů nebo příplatků během práce přes svátky.¹³⁷ Firma zaměstnávala více než 200 dělníků. Před první světovou válkou dokonce až 350, převážně žen. To mělo značný vliv na posílení celého průmyslu.¹³⁸

Život ve městě byl za vypuknutí a v průběhu 1. světové války ochromen. Lidé se soustředili na zásobování, které v tuto chvíli velmi vážlo. V dubnu roku 1915 byly zavedeny přidělové lístky na většinu základních potravin. Postižen byl také poličský průmysl. Měšťanský pivovar musel svoji výrobu snížit a vyrobil pouze polovinu předválečného objemu piva. Jiné firmy jako byly např. výroba asfaltu, střešní krytiny a dehtu, musely zastavit svoji výrobu úplně. Mezi postižené podniky patřilo také Jílkovo velkouzenářství kvůli rostoucímu nedostatku jehněčího masa nebo Feuersteinova tkalcovna. Té se zpočátku dařilo velmi dobře, ale již roku 1916 musela vyřadit část stavů z důvodu nedostatku surovin.

¹³⁶ FIKEJZ, Radoslav a Vladimír VELEŠÍK. *Historie a současnost podnikání na Svitavsku, Litomyšlsku, Poličsku, Moravskotřebovsku a Jevíčsku.*, str. 112.

¹³⁷ KONEČNÝ, Stanislav a Jindřich RŮŽIČKA. *Polička: věnné město českých královen.* 2.vyd., str. 56-57.

¹³⁸ KONEČNÝ, Stanislav a Jindřich RŮŽIČKA. *Polička: věnné město českých královen.*, str. 75-76.

Omezení podniků způsobilo nárůst nezaměstnanosti. Jediným podnikem, který za války přinášel i nadále značné zisky, byla Pražanova parní pila, která dodávala materiál na vojenské stavby, ale také prkna na výrobu rakví a křížů.¹³⁹

Během války narostla nenávisť vůči monarchii. V řadách rakousko-uherské armády padlo přes 130 obyvatel města.¹⁴⁰ Politické a sociální rozpory, které byly silné již před válkou, přerostly i do období po vyhlášení Československé republiky 28. října 1918. Této situace využila Komunistická strana Československá, která se zformovala roku 1921. Jejich vliv ale nebyl v Poličce velký. Může za to i vlna hospodářské konjunktury, která načas zastavila pronikání radikálních směrů.

Roku 1922 byla vystavěna Vojenská muniční továrna, která poskytla nové pracovní příležitosti stovkám lidí. Hlavní tovární postavení měla však i nadále textilka Feuerstein a spol. Ve městě byla velká potřeba bytů, na kterou reagoval sílící stavební ruch.

Hospodářská krize postihla zemi na počátku 30. let 19. století a v Poličce měla za následek vlnu nezaměstnanosti. Krize vyvrcholila roku 1933, kdy měla Polička zaznamenaných 2 000 nezaměstnaných lidí. Na to reagovali představitelé města zrušením dělnických výhod, což se pochopitelně nelíbilo dělnické vrstvě obyvatelstva. Ve městě propukly dělnické stávky, a to i ve Feuersteinově dílně.¹⁴¹ Do Poličky začíná pronikat nová fašistická ideologie se svým sociálním a nacionálním cítěním.

Anšlus Rakouska 12. března 1938 zastavil československý vývoz do Rakouska, a to způsobilo místním firmám velké hospodářské problémy. Velký otřes zaznamenala Polička až v říjnu 1938, kdy byla obsazena nacistickým Německem na základě přijetí mnichovské dohody.¹⁴² Obyvatelé Poličky se ve spěchu ze strachu před Němci stěhují z města. Sousední Limberk, dnešní obec Pomezí, patřil do Sudet, a proto byla Polička strategickým místem pro dohled a kontrolu nad získaným územím. Vojenská muniční továrna byla zcela vyrabována.

¹³⁹ JUNEK, David a Stanislav KONEČNÝ. *Dějiny města Poličky.*, str. 371-374.

¹⁴⁰ KONEČNÝ, Stanislav a Jindřich RŮŽIČKA. *Polička: věnné město českých královen.* 2.vyd., str. 58-59.

¹⁴¹ Tamtéž., str. 60-64.

¹⁴² JUNEK, David a Stanislav KONEČNÝ. *Dějiny města Poličky.*, str. 402-408.

15. března 1939 byl vyhlášen Protektorát Čechy a Morava a obyvatelé Poličky se hned zapojují do aktivního protifašistického odboje. Ve městě byly uplatňovány rasové zákony a germanizace obyvatelstva. Roku 1940 byla Feuresteinova tkalcovna vyvlastněna Němci, kvůli židovskému původu majitelů.¹⁴³ Ke konci války byly prováděny sabotážní činnosti partyzánskými oddíly, a to hlavně na železnici. 9. května roku 1945 byla Polička osvobozena Rusou armádou, která pokračovala směrem ku Praze.¹⁴⁴

Po konci druhé světové války ubylo ve městě téměř tisíc obyvatel. Město se ze všech sil snažilo o navrácení do předválečného stavu. Vybuďovala se nová kanalizace, vodovod a začala intenzivní výstavba nových bytů. Usilovalo se o spojení železnice s venkovskými obcemi, což by znamenalo zisk dalších průmyslových podniků, ale marně. Polička se tak ani během 20. století nestala průmyslovou oblastí.¹⁴⁵

Po válce byl velký nedostatek potravin a průmyslového zboží. Hospodářství, průmysl i zemědělství bylo po válce úplně vyčerpáno, bylo proto nutné udržovat řízenou výrobu a pracovní povinnost. Nejrychleji se vzpamatovávalo odvětví průmyslu, které se pomalu stabilizovalo a bylo dokonce schopno navyšovat dělnické platy. Situaci pomohly dodávky potravin, ošacení atd. od organizace UNRRA¹⁴⁶, která zajišťovala pomoc obětem druhé světové války.¹⁴⁷

Komunistický převrat v únoru roku 1948 znamenal znárodnění podniků s více než 150 zaměstnanci. V Poličce byly podniky s takto vysokým počtem zaměstnanců pouze dva, a to Vojenská muniční továrna a Feuersteinova tkalcovna, nově nazývaná Hořická. Vojenská muniční továrna byla od počátku vzniku státní, takže byla zestátněna pouze tkalcovna, a to bylo pro komunistické představitele málo. Byla proto v Poličce zavedena národní správa, jako předstupeň znárodnění, u většiny zbývajících podniků. Týkalo se to Parní pily Františka Pražana, která byla začleněna do Východočeských dřevařských závodů, Jílkovo

¹⁴³ JUNEK, David a Stanislav KONEČNÝ. *Dějiny města Poličky.*, str. 456.

¹⁴⁴ KONEČNÝ, Stanislav a Jindřich RŮŽIČKA. *Polička: věnné město českých královen.* 2.vyd., str. 66-70.

¹⁴⁵ JUNEK, David a Stanislav KONEČNÝ. *Dějiny města Poličky.*, str. 470.

¹⁴⁶ Správa Spojených národů pro pomoc a obnovu.

¹⁴⁷ JUNEK, David a Stanislav KONEČNÝ. *Dějiny města Poličky.*, str. 450-451.

velkouzenářství, kde byl sám majitel Jan Jílek i s manželkou uvězněn na sedm let ve vykonstruovaném procesu za údajné „ohrožení zásobování“ a podnik přejmenován na Masna n. p. Dnes ve stejném domě sídlí prodejna Masokombinátu Polička a. s. Dále se to týkalo několika stavebních podniků¹⁴⁸, kartonážky, Továrny na hedvábné zboží Boleslava Martinů, přejmenované na Atlas Polička a Továrny na obuv Jana Zámečnicka.

V roce 1949 se ze soukromých a konkurence schopných firem vybudoval Stavební kombinát města Poličky, kam museli vstoupit téměř všichni živnostníci ze stavebnického oboru. Později byl kombinát přejmenován na Okresní stavební podnik, ale časem se ukázala nefunkčnost sloučených stavebních firem, a to jak na nedodržování termínu plnění, tak na neschopnosti dokončení zakázek.¹⁴⁹

Město mělo velký nedostatek průmyslových podniků, a to mělo za následek úbytek obyvatel. Městu se nakonec podařilo zahájit v roce 1950 provoz v někdejší Čapkově varhanářství.¹⁵⁰ Závod byl přejmenován na Centropen n. p. Pardubice a dodnes figuruje pod názvem KOOH-I-NOOR Ponas s. r. o. jako jeden z nejúspěšnějších podniků v Poličce. Dnešní náplní firmy je „konstrukce a výroba vstřikovacích a vyfukovacích forem pro lisování plastových dílů a výroba výlisků použitím technologie vstřikování termoplastů. Výroba je zaměřena na technické výlisky z oblastí automobilového a elektrotechnického průmyslu, kosmetiky a zdravotní techniky“.¹⁵¹

Mezi další velké podniky, které v Poličce byly, patřily Adamovské strojírny. Byly založeny po první světové válce roku 1920 za účelem zvýšení obranyschopnosti. Vyráběly se převážně granáty a dělostřelecká střeliva. Roku 1958 se zde začala uplatňovat strojírenská výroba a roku 1965 se do výrobního programu přidala měřicí a čistící technika kapalin. V roce 1973 byly největším strojírenským závodem v okrese Svitavy.¹⁵² Dnes jsou pod

¹⁴⁸ Stavební podnik Bohuslav Šmíd; Stavební podnik František Širc; Stavební podnik Vilém Bandouch a Stavební firma Václav Horák.

¹⁴⁹ JUNEK, David a Stanislav KONEČNÝ. *Dějiny města Poličky.*, str. 456-461.

¹⁵⁰ KONEČNÝ, Stanislav a Jindřich RŮŽIČKA. *Polička: věnné město českých královen.* 2.vyd., str. 72.

¹⁵¹ Cit. dle: <https://www.kinmachinery.cz/ponas/o-spolecnosti>.

¹⁵² JUNEK, David a Stanislav KONEČNÝ. *Dějiny města Poličky.*, str. 471.

názvem Poličské strojírny, a. s. umístěny v oblasti bývalé Vojenské muniční továrny. Aktuálně se podnik specializuje na výrobu a prodej pneumatických prvků.¹⁵³

Textilní Feuersteinova továrna byla roku 1945 znárodněna a sloučena do komplexu Ústecké textilky. Roku 1950 byl závod přejmenován na n. p. Hedva a věnoval se výrobě šatovek, podšívek a později technických tkanin pro sklolamináty a stavebnictví. Roku 2000 byla výroba ukončena kvůli levnějším dodávkám z „východu“.

Znárodněním dvou kartonážek vznikly roku 1948 Východočeské papírny n. p., které nesly od roku 1970 název n. p. TOFA.¹⁵⁴ Dnes je podnik součástí koncernu Ravensburger Karton, s. r. o., který převzal výrobní program od bývalé kartotážky, která se zabývala výrobou puzzlů. K programu byla přidána navíc výroba hraček a společenských her.

Podnik Botana n. p. vznikl roku 1948 ze znárodněné firmy Továrna na obuv Jana Zámečnicka. Navázal na další tradiční průmysl svou výrobou sportovní obuvi. Dále se specializoval na ruční výrobu, výrobu polobotek a později slévárenské a vojenské obuvi. Dnes v Poličce figuruje pod názvem RP Climbing s. r. o., kde vyrábí lyžařské vybavení a brusle.¹⁵⁵

Parní pila Františka Pražana se proměnila po znárodnění na České pily n. p., který se zabýval zpracováním dřeva z místních lesů a vyráběl například bedny určené na uchovávání dělostřeleckých a ručních granátů. Pila je v provozu i dnes, pod názvem Dřevozávod Pražan, s. r. o. specializuje se, mimo jiné, na výrobu obalů na bázi dřeva.¹⁵⁶

Masný průmysl pod názvem Masna n. p., později Východočeský průmysl masný, se orientoval na jateční výrobu a výrobu masných výrobků. Poté ho zastoupil masokombinát,

¹⁵³ Dostupné z: <http://pos.cz/o-spolecnosti/>.

¹⁵⁴ JUNEK, David a Stanislav KONEČNÝ. *Dějiny města Poličky.*, str. 473.

¹⁵⁵ Tamtéž., str. 471-472.

¹⁵⁶ Tamtéž., str. 501.

vystavěný roku 1985. Ten funguje na trhu také dodnes pod názvem Masokombinát Polička, s. r. o., kde zaujímá významné místo na trhu s hovězím a vepřovým masem a uzeninami.¹⁵⁷

Dalším přetrvávajícím podnikem je dnešní Továrna hasící techniky, s. r. o., známá pod zkratkou THT. Podnik vznikl znárodněním Autoopravny Rudolf Řebíček v roce 1950, pod původním názvem Československé automobilové opravny.¹⁵⁸ Původně se podnik zaměřoval na opravy nákladních aut.¹⁵⁹ Dnes vyrábí různé modifikace požárních automobilů, vozidel a kontejnerů pro technické zásahy. Dále se specializuje na likvidaci ekologických havárií, výrobu požárních armatur a komponentů požárních automobilů, jako jsou např. čerpadla, karoserie, lafety, nádrže ad.¹⁶⁰

Město Polička mělo i nadále tradiční charakter zemědělské oblasti. Po roce 1948 chtěla Komunistická strana přeměnit zemědělství po sovětském vzoru.¹⁶¹ Způsob a formu hospodaření přeměnilo v Poličce založené Jednotné zemědělské družstvo v roce 1951. Zpočátku se jim nedařilo, protože jako menší hospodáři neuměli hospodařit ve velkém. JZD se později zformovalo skoro ze všech okolních zemědělců, a to pod silným nátlakem.¹⁶² Dnešním pokračovatelem je Agronea, s. r. o., která pokračuje v zemědělské rostlinné i živočišné výrobě.¹⁶³

V 50. letech se dostalo československé hospodářství do další hluboké krize následkem státních zásahů. Státu chybělo spotřební zboží, kvůli změně orientace na těžký průmysl. Vláda přikročila k zavedení měnové reformy roku 1953, která zapříčinila rozsáhlé

¹⁵⁷ Dostupné z: <https://www.mupolicka.cz/cs/o-nas>.

¹⁵⁸ KONEČNÝ, Stanislav a Jindřich RŮŽIČKA. *Polička: věnné město českých královen*. 2.vyd., str. 73-74.

¹⁵⁹ JUNEK, David a Stanislav KONEČNÝ. *Dějiny města Poličky*., str. 472.

¹⁶⁰ Dostupné z: <https://www.tht.cz/cs/o-spolecnosti/vyrobni-program>.

¹⁶¹ JUNEK, David a Stanislav KONEČNÝ. *Dějiny města Poličky*., str. 467-469.

¹⁶² NĚMEČEK, Josef. *Osudy sedláků na Poličsku po roce 1948*., str. 6-10.

¹⁶³ KONEČNÝ, Stanislav a Jindřich RŮŽIČKA. *Polička: věnné město českých královen*. 2.vyd., str. 74.

nepokoje napříč republikou.¹⁶⁴ V roce 1960 byla Polička přičleněna k okresu Svitavy, který byl nově vytvořen z okresů Litomyšl, Polička, Svitavy a Moravská Třebová.¹⁶⁵

Po komunistickém převratu docházelo v Poličce k domovním prohlídkám, uvěznění řady osob a zabavení jejich majetku pod správou nově vytvořených akčních výborů. Živnostníci byli nuceni pracovat v průmyslové výrobě a nedobrovolně předávat svoje živnosti do rukou státu. Roku 1960 proběhla další velká vlna znárodnění zabavených nemovitostí a obchodů. Celá situace se projevila na úpadku služeb a zhoršující se zásobovací situaci, která byla velmi špatná až do Sametové revoluce roku 1989.

Kapacita existujících podniků nedostačovala, a proto byli někteří jedinci nuceni odjíždět za prací mimo město. Počet obyvatel stagnuje, a to i přes rozsáhlou bytovou výstavbu, která započala v roce 1961. V druhé polovině 20. století byla postavena většina účelových i bytových staveb, které známe dnes.

Vyvrcholením dlouhodobého útlaku, nespokojenosti obyvatel, nefungující ekonomiky a nesvobody byla Sametová revoluce roku 1989, která přinesla i do Poličky novou etapu svobodného života.¹⁶⁶ O rok později dochází k privatizaci firem, které byly doposud v rukou státu, a vznikají i nové firmy soukromého charakteru, které poskytují obyvatelům města nové kariérní příležitosti. Jedná se o již dříve zmíněné firmy, které se přeměnily do dnešní podoby. Jmenovitě: Ravensburger Karton, s. r. o., Masokombinát Polička, a. s., Poličské strojírný, a. s., KOH-I-NOOR PONAS, s. r. o., Továrna hasící techniky, s. r. o., Agronea, a. s. a Dřevozávod Pražan, s. r. o.

Mezi nově vzniklé firmy řadíme Agricol, s. r. o., která vyrábí tvrdé sýry a majonézy, stavební firmy Švanda Prima, s. r. o. a Báča Polička, s. r. o, kde obě mimo jiné prodávají stavební materiál, Technické a energetické služby Polička, s. r. o. (T. E. S.).

¹⁶⁴ JUNEK, David a Stanislav KONEČNÝ. *Dějiny města Poličky.*, str. 470.

¹⁶⁵ Tamtéž., str. 476.

¹⁶⁶ Tamtéž., str. 481, 494-496.

V Poličce našly uplatnění i soukromé podniky drobnějšího charakteru jako je např. Knihkupectví Martin Dolejš (založen 1990), prodejní Galerie Vysočina (1990), bylinářství Bohumila Jukla (1996), Šenk nožíře Dobroty (1999) nebo nově obnovený Měšťanský pivovar v Poličce, a. s. roku 1994.¹⁶⁷

¹⁶⁷ JUNEK, David a Stanislav KONEČNÝ. *Dějiny města Poličky.*, str. 500-501.

Závěr

Poličkou proudil obchod a podnikání ještě před jejím založením, a to díky obchodní stezce spojující Čechy a Moravu a další kouty světa. Pohybovali se na ní jak cizí kupci, tak místní obchodníci. Představovala významné regionální centrum obchodu pro oblast českomoravského pomezí. Polička získala jako věnné město řadu významných privilegií, jež položily základ městského hospodářství a později i průmyslu. Je ale třeba podotknout, že byla a je zejména úzce spojena se svým zemědělským zázemím.

I přes tento fakt se za celou dobu existence města objevovaly podnikatelské snahy místních jedinců i skupin. Na počátku se jednalo o zámožnější měšťany, kteří se počátkem 14. století zapojovali do obchodu se stříbrem. Rozvoji podnikání však bránily cechy, které se v Poličce dostávají do popředí v průběhu 15. století a vytvářejí zde svůj řemeslný monopol, který je zrušen až na sklonku 50. let 19. století.

Přesto zde můžeme vysledovat rozvoj obchodu, který začíná po třicetileté válce. Po dvě následující století hrají významnou roli zdejší obchodníci, kteří mají zprostředkovatelskou funkci mezi městem a jeho dodavateli. Měšťané se navíc zabývali soukenickým obchodem, jehož získaný kapitál dále investovali do nákupu a prodeje surovin. Osvícenské reformy vytvořily podmínky pro kapitalistické podnikání jedinců, kdy se omezuje vliv cechů a přechází se na manufakturní výrobu.

Průmyslová revoluce v 19. století s sebou nesla proměnu hospodářství, výroby, těžby surovin, dopravy a dalších hospodářských sektorů. Ve výrobním sektoru dochází k přechodu od manufakturní výroby ke vzrůstající dělbě práce a továrního průmyslu. Do českých zemí přichází průmyslová revoluce v polovině 19. století, kde se zavádělo tovární oprávnění. Dochází k rozvoji zemědělství vlivem rozšíření osevních ploch a zrušením trojpolního hospodářství. Kvůli nově vznikajícím podnikům se vytvářely nové bankovní instituce, jakou byla např. Česká spořitelna. Roku 1859 dochází k dalšímu rozvoji podnikání na základě vydání živnostenského zákona, který prohlašuje podnikatelskou činnost za svobodnou.

Polička vstoupila do období industrializace jako velmi lidnaté, ale událostmi poznamenané město. Roku 1845 vypukl ve městě dosud největší požár, který ho skoro srovnal se zemí. Polička se požárem na nějakou chvíli sociálně i hospodářsky vyčerpala. Na revoluci 1848 však reagovala tvrdými vlasteneckými snahami.

Reakcí na nové myšlenky liberalismu a kapitalismu došlo k rozkladu tradičních poličských měšťanů a do popředí se dostala „inteligence“. Cechy ztratily svůj monopol a ve městě se zformovali překupníci z řad zámožných židovských obyvatel a podnikatelstvo z řad měšťanů. Živnostenský řád zrušil cechovní zřízení a v Poličce vznikla první živnostenská společnost. Polička byla připojena k železnici roku 1896, ale i nadále preferovala tradiční řemesla před továrním průmyslem.

Město bylo počátkem 20. století modernizováno, včetně zavedení telefonního připojení a vybudování nové kanalizace. Během první světové války byl poličský průmysl ochromen a po válce nastal nedostatek potravin a průmyslového zboží. Po komunistickém převratu roku 1948 byla u většiny podniků zavedena národní správa, nebo byly znárodněny úplně. Probíhaly vykonstruované procesy s majiteli podniků a nucené vstupování živnostníků do nově vytvořených komplexů. Polička měla nedostatek průmyslových podniků oproti okolním městům, a proto se během své existence nikdy nestala průmyslovým městem. Dnes je Polička moderním městem a disponuje podniky ve všech průmyslových odvětvích.

Prameny

- Státní oblastní archiv v Hradci Králové, Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond *Archiv města Polička*.

Literatura

- ADÁMEK, Karel. *Z dějin hospodářství královského věnného města Poličky*. Polička: Unie, 1906.
- BRZOŇ, Roman, Zdeněk MARTÍNEK, Zdeněk MIKULÁŠEK, Pavel MOTEJL, Jan KOTLÍK, Kateřina KREJČÍ, Vladimír STANĚK a Josef ZMEK. *Humpolec v zrcadle času*. Humpolec: Město Humpolec, 2015. ISBN 978-80-905956-0-6.
- CUPAL, Jan Alois. *Poličsko*. Polička: Polička, 1908.
- ČELAKOVSKÝ, Jaromír a Gustav FRIEDRICH. *Privilegia královských měst venkovských v království Českém z let 1420-1526: Privilegia reagium civitatum provincialium regni Bohemiae annorum 1420-1526*. Praha: Historický spolek, 1948.
- DUDEK, Karel. *Dějiny královského věnného města Poličky*. Praha: Musejní spolek Palacký, 1940.
- DUŠKOVÁ, Sáša, ed. a ŠEBÁNEK, Jindřich, ed. *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*. 1. vyd. Pragae: Sumtibus Academiae scientiarum Bohemoslovenicae, 1962. 589 s.
- EISELT, Jan Nepomuk. *Polička*. Praha, 1845.
- EISELT, Jan Nepomuk. *Věnné město polička před, během a po požáru 10. července 1845*. Vyd. 2. Litomyšl: Státní okresní archiv se sídlem v Litomyšli, 2004.
- EMLER, Josef. *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*. II. Pragae: Typis Gregerianis, 1882.
- FIKEJZ, Radoslav a Vladimír VELEŠÍK. *Historie a současnost podnikání na Svitavsku, Litomyšlsku, Poličsku, Moravskotřebovsku a Jevíčsku*. Žehušice: Městské knihy, 2003. Historie a současnost podnikání v regionech ČR. ISBN 80-86699-14-5.
- HÁJEK, Antonín. *Královské věnné město Polička do roku 1838*. Polička: Fr. Popelka, 1890.

- JAKUBEC, Ivan a Zdeněk JINDRA. *Dějiny hospodářství českých zemí: od počátku industrializace do konce habsburské monarchie*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1035-3.
- JAKUBEC, Ivan a Zdeněk JINDRA. *Dějiny hospodářství českých zemí: od počátku industrializace do konce habsburské monarchie*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 978-80-246-1035-1.
- JUNEK, David a Stanislav KONEČNÝ. *Dějiny města Poličky*. Polička: Město Polička, 2015. ISBN 978-80-257-1457-7.
- KONEČNÝ, Stanislav. *O zakládací listině města Poličky*. 3., mírně upr. vyd. Litomyšl: Ve Státním okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli vydal Stanislav Konečný, 2008. ISBN 978-80-254-4086-5.
- KONEČNÝ, Stanislav a Jindřich RŮŽIČKA. *Polička: věnné město českých královen*. 2., přeprac. vyd. Litomyšl: Ve Státním okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli vydal Stanislav Konečný, 2010. ISBN 978-80-254-8663-4.
- KONEČNÝ, Stanislav a Jindřich RŮŽIČKA. *Polička: Věnné město českých královen*. Polička: Argo, 2001. ISBN 80-7203-397-2.
- KONEČNÝ, Stanislav a Filip VRÁNA. *Měšťanský pivovar v Poličce*. Polička: vydal vlastním nákladem Měšťanský pivovar v Poličce, 2017. ISBN 978-80-270-2154-3.
- LÍBAL, Dobroslav a Lubomír REML. *Polička: Historický a architektonický vývoj královského věnného města a okolí*. I. vydání. Praha: Tisk, 1961.
- MYŠKA, Milan. *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2008. ISBN 80-704-2612-8.
- NĚMEČEK, Josef. *Osudy sedláků na Poličsku po roce 1948*. Chrudim: Vlastním nákladem vydal Josef Němeček, 2015.
- RYCHLÍK, Jan a Vladimír Georgiev PENČEV. *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí*. Vydání druhé, rozšířené. V Praze: Vyšehrad, 2018. ISBN 978-80-7429-881-3.
- RŮŽIČKA, Jindřich a Josef KRUŠINA. *Dějiny města Poličky: Díl I. šest století feudálního řádu*. Brno: Tisk, 1968. ISBN 46-017-67.

- RŮŽIČKA, Jindřich. *Okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli: Průvodce po archívních fondech a sbírkách*. Hradec Králové: Kruh, 1973.
- RŮŽKOVÁ, Jiřina a Josef ŠKRABAL. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. Praha: Český statistický úřad, 2006. ISBN 80-250-1310-3.
- SMUTNÝ, Bohumír. *Brněnští podnikatelé a jejich podniky: 1764-1948 : encyklopedie podnikatelů a jejich rodin*. Brno: Statutární město Brno, 2012. Brno v minulosti a dnes. ISBN 978-80-86736-28-0.
- VENDOLSKÝ, Josef a Pavel STEJSKAL. *Historie místní dráhy Svitavy-Polička-Žďárec u Skutče*. Polička: Městská knihovna Polička, 2016. Memoria Polička. ISBN 978-80-260-9794-5.

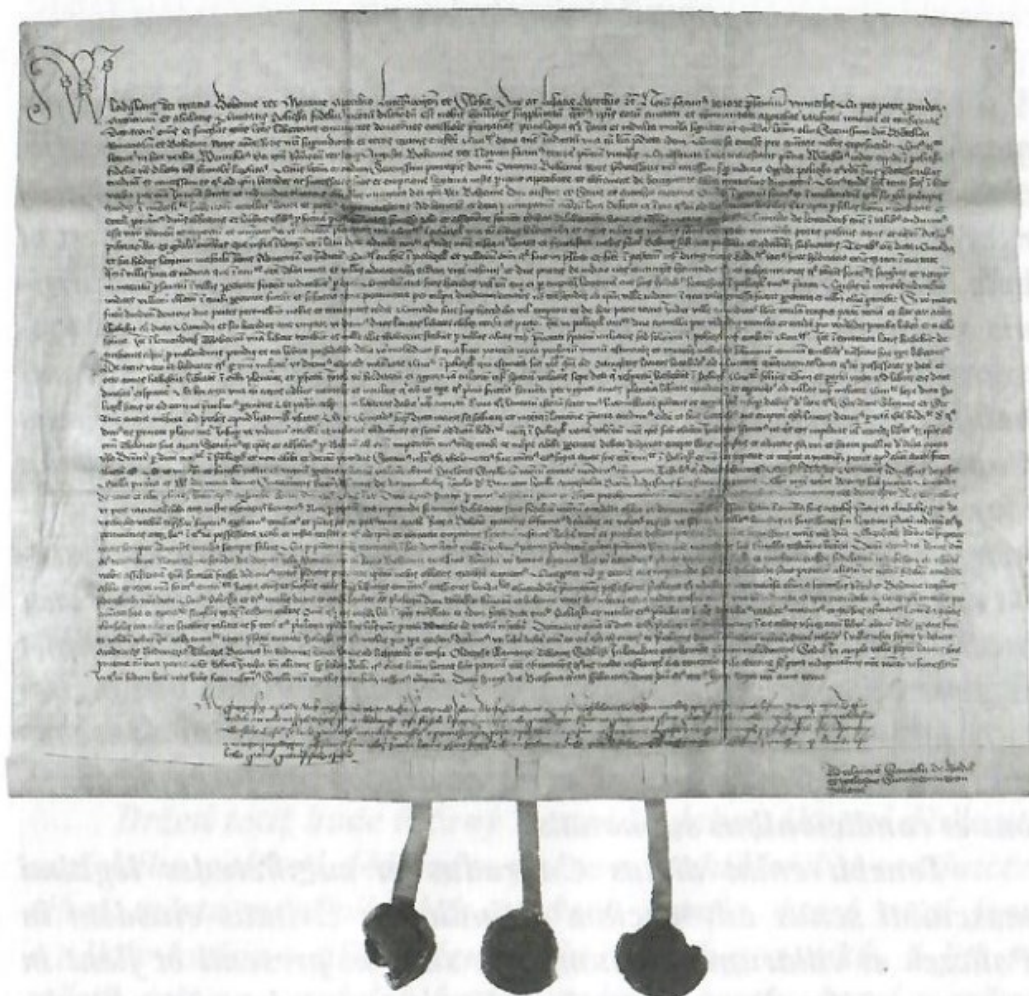
Internetové zdroje:

- KUČA, Karel, František MUSIL, Jana VOJTÍŠKOVÁ a Josef ŽEMLIČKA. *Historický atlas Polička* [online]. 26 [cit. 2022-02-12]. Dostupné z: https://www.kralovskavennamesta.cz/vystupy2019/Historicky_atlas_Policka_3_28_bez_obr.pdf.
- Jitřenka: časopis pro zábavu a poučení. V Poličce: Popelka, 01.06.1901, 20(11), s. 175. Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:31f7f1f0-6d7d-11e4-85f4-5ef3fc9ae867>.
- O společnosti. *Poličské strojírny a.s.* [online]. Polička: Poličské strojírny, 2016 [cit. 2022-03-31]. Dostupné z: <http://pos.cz/o-spolecnosti/>.
- O společnosti. *KOH-I-NOOR MACHINERY a.s.* [online]. Praha: S2 Studio, 2015 [cit. 2022-03-31]. Dostupné z: <https://www.kinmachinery.cz/ponas/o-spolecnosti>.
- O nás. *MASO UZENINY POLIČKA* [online]. Polička: MASO UZENINY POLIČKA, 2019 [cit. 2022-03-31]. Dostupné z: <https://www.mupolicka.cz/cs/o-nas>.

Seznam příloh

Příloha 1 – Vidimát z roku 1508 zakládací listiny města Poličky.

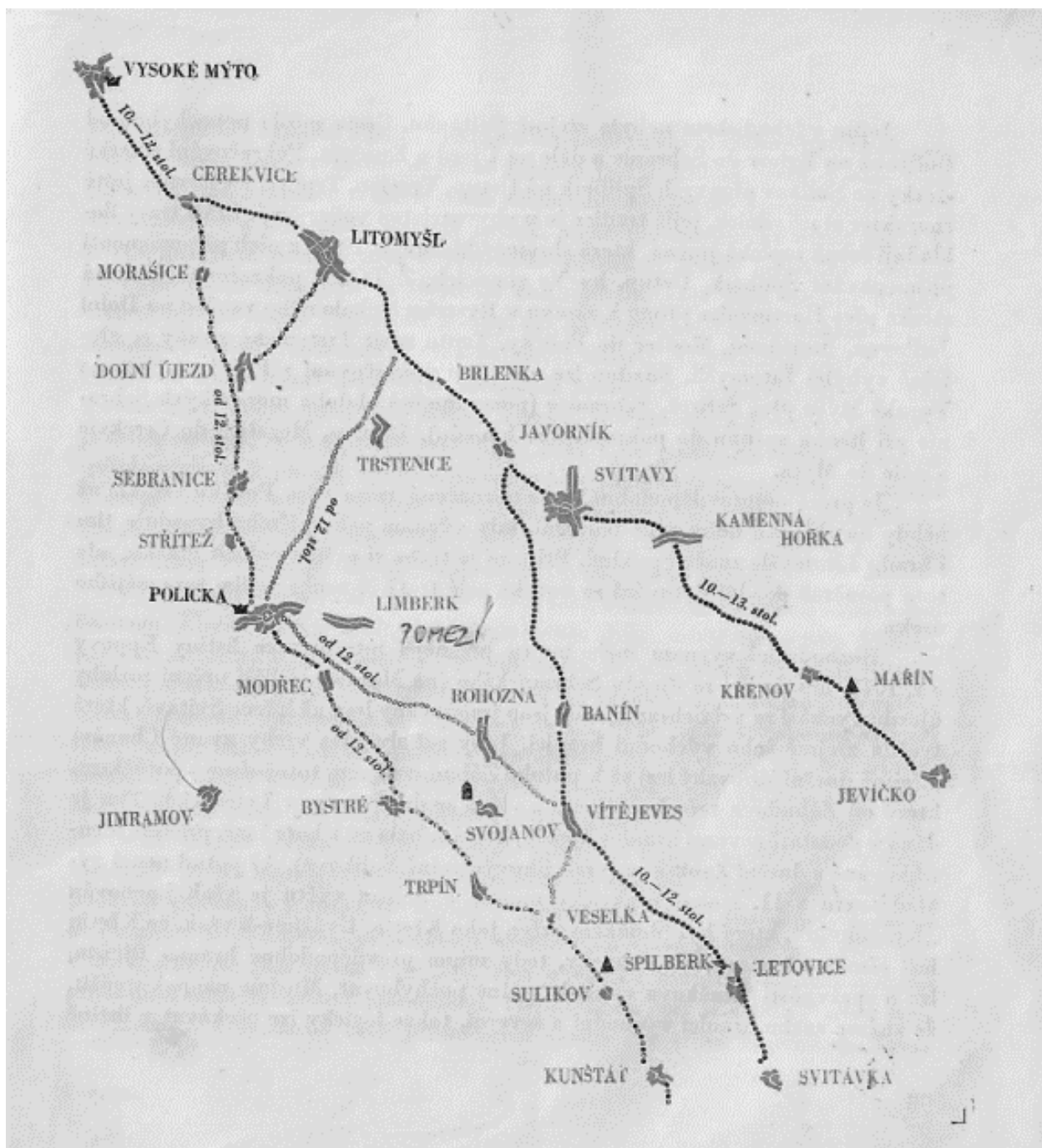
Zdroj: Státní oblastní archiv v Hradci Králové, Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond *Archivu města Polička.*, odd. I., inv. č. 2.

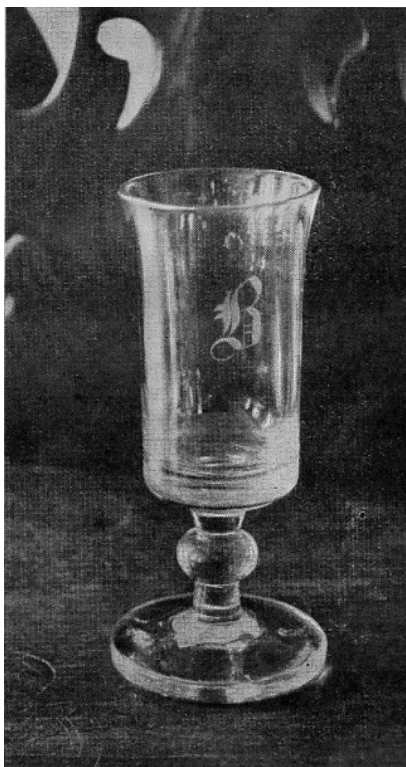
Vidimát z roku 1508 tzv. zakládací listiny města Poličky

Příloha 2 – Mapa Trstenické stezky.

Zdroj: LÍBAL, Dobroslav a Lubomír REML. *Polička: Historický a architektonický vývoj královského věnného města a okolí.*

Příloha 3 – Skleněný pohár ze skláren Poličska.

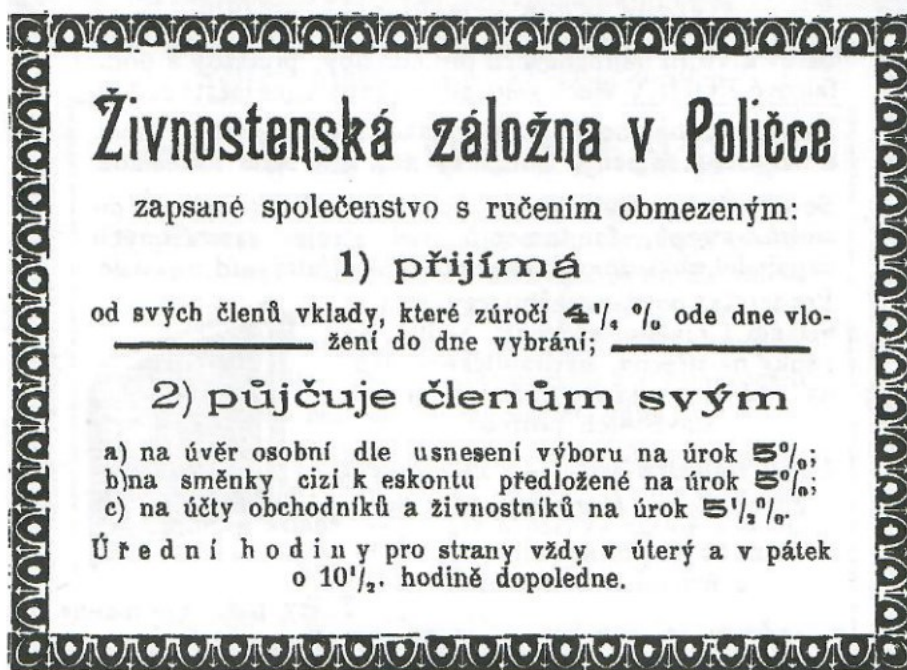
Příloha 4 – plakát Hostinec na střelnici v Poličce.

Zdroj: CUPAL, Jan Alois. *Poličsko*. Polička: Polička, 1908.

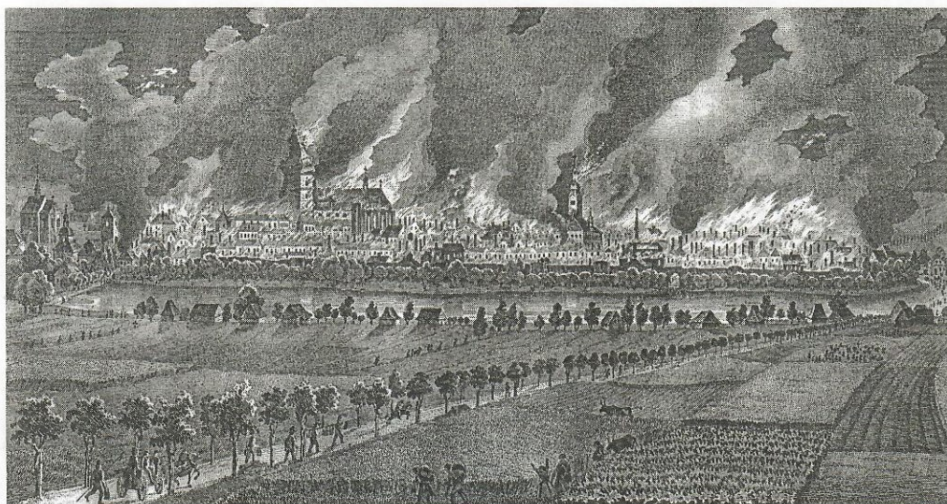
Příloha 5 – plakát Živnostenská záložna v Poličce.

Zdroj: CUPAL, Jan Alois. *Poličsko*.

Příloha 6 – Královské věnné město Polička v noci 10. července 1845.

Zdroj: EISELT, Jan Nepomuk. *Věnné město polička před, během a po požáru 10. července 1845*.

Královské věnné město Polička v noci 10. července 1845.

Příloha 7 – plakát Průmyslový závod pro umělé zpracování cementu.

Zdroj: CUPAL, Jan Alois. *Poličko*.

Podnikatelství betonových staveb pro všechny účely hospodářské a průmyslové.

Jan Janele

v Poličce.

Průmyslový závod pro umělé zpracování cementu

doporučuje:

své osvědčené dvoufalcové
Tašky pat. »Brillant« TAŠKY na střechy, nejlepší a nejúčelnější to druh krytiny vůbec;

všechny druhy cementových dlaždic

barev a vzorů nejrůznějších pro chodby, průjezdy a pod., falcové ROURY všech světlostí pro kanalisace měst i budov. Nejrůznější betonové výrobky jako: schody, žlaby, obrub. a náhrobní kameny, mezníky atd. atd. stále na skladě.

Betonování podlah, kanál, potrubí, nádržek splavů, pískoříř, stropů, fundamentů pod stroje, samočinných napajedel, obkladových kamenů výplní (futra) atd. na místě.

Prodej Ia. portlandského cementu ve velkém i malém, sádrovic, sádry, lepenky na střechy, hydraulického vápna, říčního písku a různých jiných stavebních potřeb.

Ceny nejmírnější! — Dlouholetá záruka! — Rozpočty zdarma!

Mnoho doporučujících dopisů a uznání k nahlédnutí.

Tašky pat. »Thomann«

Příloha 8 – plakát Velkozávod uzenářský.

Zdroj: CUPAL, Jan Alois. *Poličko*.

Jan L. Jilek

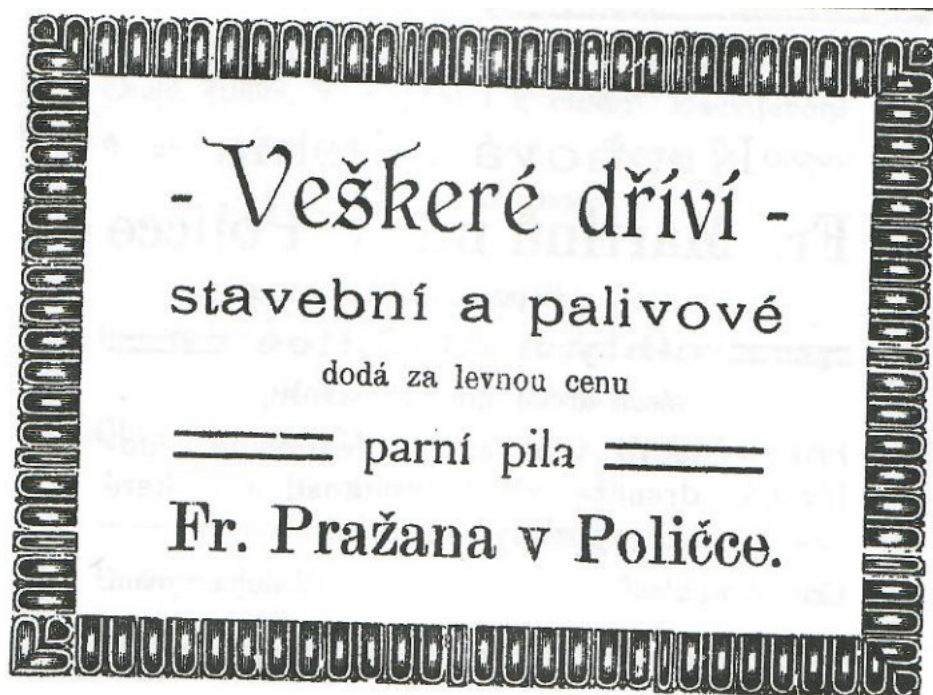
v Poličce.

Velkozávod uzenářský,
vývoz českých šunek
— a zboží uzeného —
všeho druhu.

—
Prodej
sádla domácího, čistě
škvařeného i neškvaře-
ného —
v každém množství.

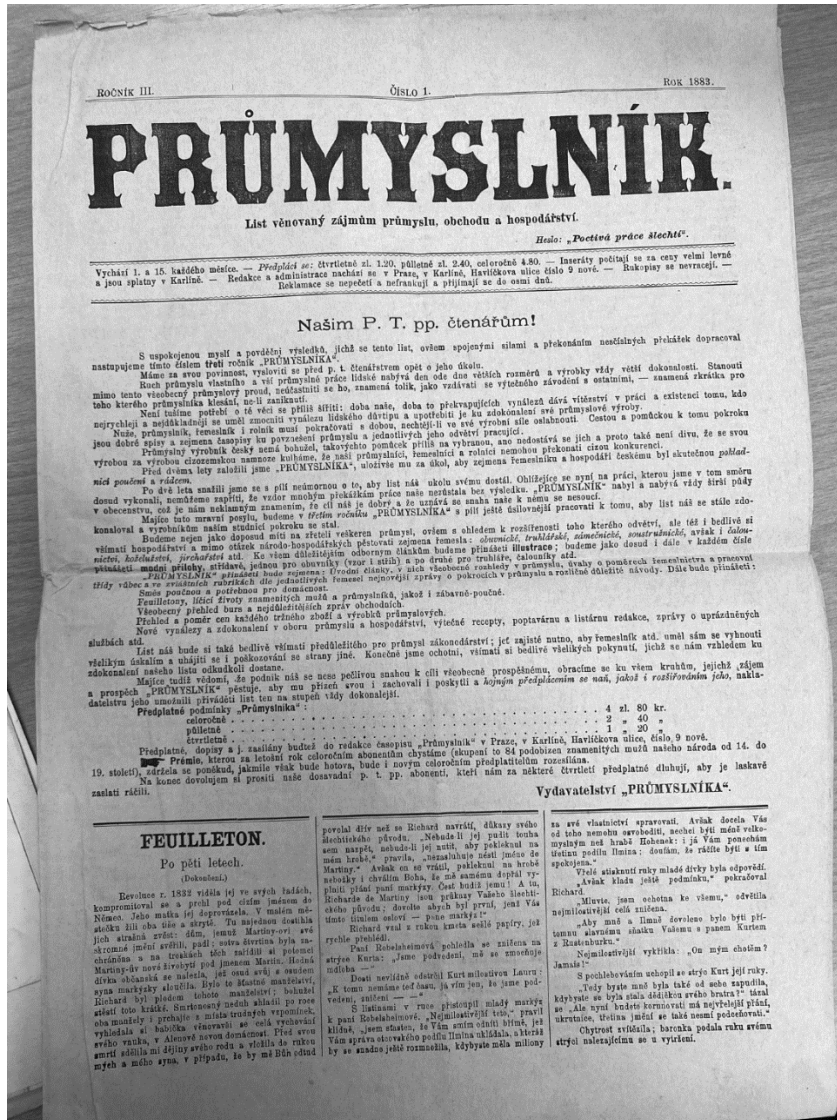
Příloha 9 – plakát Parní pila Fr. Pražana v Poličce.

Zdroj: CUPAL, Jan Alois. *Poličsko*.

Příloha 10 – časopis Průmyslník, rok 1883, číslo 1., ročník III.

Zdroj: *Státní oblastní archiv v Hradci králové, Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli.*

a že nezůstává ničehož na dně, pročť možno každé číslo do posledního využitkovati, jelikož jsou plavením veskeré přimíšeniny na prosto odstráeny.

Abý se náklad do závodu nedával maru, nechlo podnikatelstvo veskeré druhy lučebné, složení francouzským výrobním docela vyrovnají; možno tedy předpokládati, že během času, až se spotřebovatelé o jich dobrotě sami přesvědčí, do budoucího výrobu před cizím zajisté předvedí, do čím by se domácími cizím zajiště předvedí, do beztoho dosti spokozenému, cizím výroby, an by peníze do ciziny se nevydávaly a domácí lid v takových barvách dosti velká jest a nalezená.

Obornými barvami pracujícími, budíž tudíž heslem: „Podpora budíž domácímu průmyslu! — pozvolna zatlačí!“

Protož lze odporučiti, učiniti pokus s tímto domácím výrobkem v jmenovaném závodu *Malo-Horouzánském*.

O obuvnictví.

V řemeslu obuvnickém působí nemalou obětí stále střídaní modních druhů obuvi pro „dámý“ — ona jednoduše, již obuv „pánů“ se honositi může, u dámy a byt sebe skromnějších přestává! Marivější smysl krásného pohlaví téměř s porahou tu srostly které zboží bylo urobeno, obrátěn již omrzí a krásnější musí byti nahrazeno rukou mistra, který jen takto může se udržeti v popředí, vyhoví-li přáním a požadavkům naš čteným.

Jest okolností pozoruhodnou, že obuv dámy veskerý důmysl „ševců“ jen na svršky obrací, kdežto mužské práce opak vyžadují.

Proto co do krasochuti má obuvník mnoho požadavků na se činících; kž by jen každý byl tak nadaným, kž by plodnost smyslů vsady žádoucné byla vyvinuta, by každý dovedl nejen nápodobiti, ale nové a zase nové, krásné, ba ještě krásnější vzory vymysleti a z ducha svého vyvážiti.

Nejde to již jinak „milý kolegove“, požadavky tyto přinášejí trápení ducha a moři tělo! Kž by jen také kapsu nemorily?!

Každá doba života na světě měla své zvláštní oběže; tyto co kleslé semknou člověka, ženouce jej dle povolání vlivem svým, že nezáleží se podobiti; — kdo by zdráhal se jíti ku předu, jest ztracen, neboť jenom probudil a ti nejsnazivější se svému štěstí přibližují a cíle docházejí.

Abychom i tomuto účtu: zbystrnění do ducha, něco nového přinesli, uvádíme oku několik zmecených vzorů, pojice krásné a užitečným.

Vzor čís. I, svršek zhotoven ze sametu hedbávného, barvy hnědé; část dolejší nártová je vyvedena z kůže anglických, lakovaných na líci a bíle obroubená kůží rukavičkářskou.

Okolek jest černé prošit, by jednoduše barev nebyla na ujmu celku.

Čís. II, zrobené jest z kůže lakované moňhčské a velmi jemné, podložka pod okrasmi jest z hedbávné látky zelené barvy. Vložka nártová jest z kůže rukavičkové.

Tento vzor čistou prací proveden, vyniká pestrá nádhrou; obuv to salonní.

Použijeme-li kůže ku podložení okras vřbec a těžších spodků, lze použiti téhož druhu pro potřeby pouliční.

Zima se blíží a této době odporučujeme vzor č. III, jak viděti, botka k zapnutí s příklopkou.

Svrchní část pozůstává z černé látky vlněné, (vnitřní flanel bílý), z hora šedou koženou okrášlené okraj příklopky je široce obrouben látkou přes kříd sřídzenou, an by rovná nit v pentli, která bez potřebného v tom případě vytahnutí se spracovati nešla; přední část nártu jest laková a kol poděsu žluté prošitá.

Některé dámy dosud i v tomto případě nosí francouzské kramlíky, což holi se použiti jen podobných podpatků.

Čís. 4, jest taktéž napodobená obuv zimní z látky vlněné, zhotoveny jako předešlý, s tím jen rozdílem, že tuto svrchní část z látky tkané na lakovaný posvršek položená a nikoli naopak ze spodu nalepená část koženi.

Tímto vyhověno spošů poněkud době přítomné, i kojíme se naději, že přinesli jsme v čas potřebné, jakož i mnohemu z ctěných „kolegů“ se i zavděčili.

Jos. Jamnik, mistr obuvníků.

Schůze pražských obuvníků.

Schůze pražských obuvníků. Dne 5. listop. odbyvala se porada obuvníků pražských v místnostech zdejší „Remeslnicko-živnostenské besedy“ o ministerském návrhu, že by na příště dovolen byl obchodníkům se smíšeným zboží volný prodej hotové a pak o otázce, spojití všacka zdejší společnosti obuvnické v korporaci jedinou. První odstavce programu byl vyřizen v ten smysl, že dlužno za věas učiniti patřičné kroky proti tomu,

z rukou malého řemeslníka, kterýž jest už z dávno napřed uvedených nucen podobně chatrnějš zboží vyráběti. 4. Okolnost tato jest také v ohledu na placení daní velmi povážlivou, oni podobní obchodníci dan z výrobního výdělku toho druhu neplatí a platiti nemohou i ochuzují i ty, kteříž dan tu skutečně platí.

Xerografie (tisk na sucho).

Tak jmenuje „Malling Hansen v Kodani, vynálezce psací koulé, způsob, jímž lze bez knihtiskarského i bez kamenotiskarského lisu vyvoditi dosti značný počet výtisků. Základem jest díle dra. Jakobsena známý způsob, kžď střídaním psacího a opět barvou napuštěného olejového papíru tvrdou tužkou aneb achatovou spíčkou jistý počet (4-6) snímků souasně se obdržiti.

Hansen obrátí tento způsob; místo aby dal psací papír nejdeleji a na tento barvou, barevnou stránku do spod obrácenou, polož se barevný papír nejdeleji, a sice barevnou stránku na tento opět barevný papír barevnou stránku na tento opět olejový papír barevný papír a olejový papír atd. na př. v 5 polohách. Přes tyto polohy se píše, a tím obdržíme 5 stejných výtisků, na nichž písmo aneb kresba obrácena

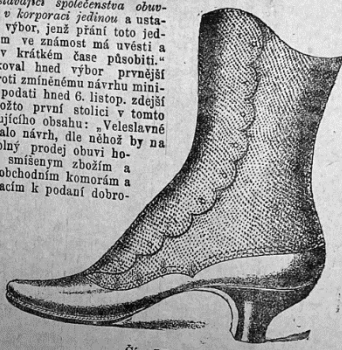
Čís. I.

Čís. II.

Čís. III.

Čís. IV.

dosud rozšířeně stávající společnosti obuvnické v Praze spojila v korporaci jedinou a ustanovuje k tomu účelu výbor, jenž přání toto jednolitým společenstvím ve známost má uvésti a k uskutečnění jeho v krátkém čase působiti.

Po schůzi této rokoval hned výbor prvnější sterskému a usnesl se podati hned 6. listop. zdejší obchodní komore jakožto první stolici v tomto ohledu petici následujícího obsahu: „Veleslavné ministerstvo vypracovalo návrh, dle něhož by na příště dovolen byl volný prodej obuvi horezslalo návrh tento obchodním komarům a živnostenským korporacím k podání dobro-

zdání. Jelikož by návrh tento, odborn obuvnickému nad míru škodil, dovolaje si vřše zmynný výbor proti němu rozhodně protestovati a sice z následujících důvodů: 1. Nový řád živnostenský samostatně na příště věsti hodlají, průkaz způsobu veleslav. ministerstva úplně alterován. 2. Nejlepší prospěch pro každého živnostníka obuvnického jest, aby mohl výrobek svůj prodati z ruky volně, jinak zavádá se přiležitost k fušování, k vřstává se za ceny velmi nízké a živnostník takový hledí podobnou chudobu až na kraj využitkovati. 3. Jelikož jinou dobu práce erární do toho oboru zasahující byly přístupny menším živnostníkům tohoto řemesla, kdežto dnes vyhrazena jest výroba tovarů, i uniká tím velmi mnoho vřdělku

jest na té straně, kteráž obrácena byla dolů, když se psala. Z každého těchto 5 výtisků může se pak sejmut 20 otisků, čímž nabudeme 100 stejných výtisků mimo 6 originálů a sice následněm způsobem: Mezi oněch 5 originálů poneveklím tiaku skrze válec malého stroje saty-papíru otáštěno. Opět položí se papír mezi orisavak již při silnějším tlaku — a máme takté 10 výtisků. Tyto otisky mohou se při silnějším tlaku vřdět neměně než-li 20krátě nutně hotovo. Popíše-li se 10 původních exemplů výtisků, může se v 10 minutách dociliti Barva z černého, hnědého, aneb jinak bare-

tato popelnice 35 cm zvýší a 50 cm v šířce. Na vrchu pod samým krajem zdobena je vroubky a sice dvěma řadami, z nichž první má 8 vroubků a druhá 4 vroubky. Hmota popelnice je masivní a lze doufat, že se podaří celou nádobu ze střeptů sestavit. Kromě toho objeveny byly v jedné zdi v Rovečíně 3 menší popelnice, které se nám snad podaří pro zdejší museum získati. Pan Jilek dá v brzké době kopati na místě nálezů a doufáme, že popsané věci nezůstanou osamocené, o čemž veřejnosti zprávu podáme. U Rovečína přišli jsme patrně na žárové hroby z doby bronzové; možná však, že hroby jsou již z doby neolitické, protože dosud darů pohřebních kovových nalezeno nebylo.

Ruch stavební. Trvalá ozdoba našeho města, c. k. učitelství ústav, hlásající pokrok města, který vysíláti bude každoročně řady téměř hotových mužů, schopných ku šíření vědomostí zde nabytých, bude v brzku dohotoven. Stavba pokračuje velice rychle — dostává kabát, cihly mizí a vidíme v moderním slohu článkovitou architekturu s ornamentálními ozdobami. Mohutné vázy zakreslují se ostře mající v pozadí střechu, která v hl. rizalitu obroubena je vkusnou mříží. Hlavní římsa, bohatě článkovaná nesou pilíře k hlavnímu rizalitu zdobenou velice vkusnými kapitely, mezi nimiž působí pěkně pět velkých, širokých oken, které dodávají budově monumentalnosti. Mezi těmito nalézají se vavřínové a lípové ratolesti a po stranách dlouhé kartuše, které dobře zakončují hlavní rizalit. — Pod těmito okny nalézá se dobře volený parapet ze slunečnic, místo dosud panujících kuželek. Na postranních rizalitech dokončují se velké náplně. Vnitřní práce jdou tímž tempem jako zvenku. Sály jsou omítnuty a obileny a chodby bohatě profilované v druhém i v prvním patře se zakončují. Pan architekt Kříčka volil jak vidno dobré síly, které čile provádí fačadu. — Architekt a oprávněný stavitel pan Robert Niklíček započal před několika týdny se stavbou tří domů. Průčelí těchto, jež bude podél silnice nádražní vedoucí od litomyšlské bude měřiti 52:50 m. I. dům bude míti 10 pokojů, 4 kuchyně, maštale, prádelnu atd. II. dům bude míti 7 pokojů, krám a 4 kuchyně s příslušenstvím. III. dům má obsahovati 7 pokojů, 4 kuchyně s příslušenstvím. Každý bude míti svůj vlastní vchod, prostranný dvůr a zahradu. Byty sestávající o 2 až 5 pokojích s příslušnými kuchyněmi budou

nejmoderněji zařízeny. — Práce na domě činžovním místního zastupitelství konají se dosti pilně. Vnitřní omytání bude hotovo as v týdnů, mimo postavení schodů. S fačadou právě se započne. — Na vile p. Feuersteina pracuje se též pilně jak uvnitř, tak i na fačadě. — Pan Bittner, materialista zdobí dům vkusným portálem.

Nehody. Pan Dominik Platinka, měšťan a obuvník 60letý, koupil v blízké dědině „Na babce“ mladší krávu, kterou dne 17. m. m. sobě domů vedl. Již v samém městě stihlo jej neštěstí. Jalovice, která byla neopatrností jisté ženštiny trakařem do noh uhozena, splašila se, a nebohého p. Platinka po ulici dlouho vláčela. Když vrazilší do překážky, jí v cestu schválně dané, obrátila se a šlápla na p. Platinka tak nešťastně, že mimo těžké odřeniny na hlavě, přelomila mu tři žebra. Zraněnému vede se již lépe, a je naděje, že bude úplně vyléčen. Diváků bylo v malé chvíli mnoho, však nikdo neměl tolik odvahy, by nešťastnému, krávou vláčenému přispěl ku pomoci. — Nehoda stihla dne 29. května Jana Špíchalá, 11letého syna dlaždiče, který vracel se se svou matkou z pivovaru vezouce na voze mláto. Chtěje sobě ulehčiti, měl v úmyslu voze svého vozu zavěsiti k vozu před ním jedoucím, když v tom okamžiku v rychlejší jízdě kolmo proti němu ujížděl vozík s naloženou hlínou na přenosných šínkách od ústavu. Vozík zasáhl chlapce do zad, při čemž byl poražen a vojem od svého vozu do hlavy uderen, čímž obojím utrpěl dosti velké poranění.

Naše osvětlení. V předešlém čísle zmínili jsme se, že naše město bývá hlavně ve tmavých nocích neosvětlováno, anebo nedostatečně. Zpráva tato narazila na odpor i souhlas, náprava však se nestala. Dne 15. a 16. rozžeto ze 44 pouze as 10 lamp. Hegrová třída, jenž jest dosti frekventována, nebyla ani v tyto dny osvětlena. Ostatní dny od 17—22, m. m. kdy večer dosti velká tma byla, rozžeto nebylo. Od 22. až do dnešního dne jsou večery jasné; není tudíž potřebí žádného nepořádného osvětlování.

Tržní ceny, platné v městech k trhu oprávněných. Poličce a Litomyšli ode dne 25. května 1901. — 100 kg: pšenice K 17:40 — 17:85, žito 16:85—17:35, ječmen 14:35—15:50, oves 13:00—13:60, vika 16:70—00:00, seno vázané K 8:20, sláma dlouhá K 7:85, sláma krátká K 6:95, 1 hekt.: brách K 23:30, čočka K 25:50, brambory K 2:00.